HYMNOLOGI

NORDISK TIDSSKRIFT

Nr. 1, 35. årgang, marts 2006

Nye salmer og nye salmemelodier

Udgivet af Salmehistorisk Selskab
og Nordisk Institut for Hymnologi

Indholdsfortegnelse

Forord 3

Peter Balslev-Clausen: Gudsbegrebet i de nye danske salmer 4

Peter Weincke: Koralbog 2003. Feedback på respons? 28

P. O. Nisser: Anders Frostenson,
Olov Hartman och Den svenska psalmboken 1986 48

Elisabet Wentz-Janacek: Nordiskt koralseminarium nr. 40. 54

Jørgen Kjærgaard: Salmelitteratur i Danmark efter årtusindskiftet - 2000-2005 55

Andlig vísuløg í Føroyum upptikin 1902-2002 61

Forfattere 62

Salmehistorisk Selskabs Styrelse 63

Nordhymns styrelse 63

Redaktørens referencegruppe 64

Nordisk referencegruppe 64

HYMNOLOGI

NORDISK TIDSSKRIFT

tidsskriftet er en fortsættelse af
Hymnologiske Meddelelser

Redaktør:
Ove Paulsen (ansvarshavende)

Redaktørens referencegruppe:
Steffen Arndal (litteratur)
Ole Brinth (musik)
Birgitte Ebert (musik)
Eberhard Harbsmeier (sekretariat)
Jørgen Kjærgaard (teologi)
Jens Lyster (teologi)
Inger Selander (litteratur)

Nordisk referencegruppe:
Anna Maria Böckerman-Peitsalo (FI)
Anna Jönsson Evertsson (SE)
David Scott Hamnes (NO)
Einar Sigurbjörnsson (IS)
Erkki Tuppurainen (FI)

ADRESSE:

Teologisk Pædagogisk Center Løgumkloster
Kirkeallé 2
DK-6240 Løgumkloster
Tlf.: (+45) 74 74 32 13

Abonnement = medlemskab af Salmehistorisk Selskab:
275.- kr. pr. år (4 numre à ca. 50 sider), samt bestilling
af gl.numre: henvendelse til
Teologisk Pædagogisk Center Løgumkloster, Kirkeallé 2, DK-
6240 Løgumkloster.
Tlf.: (+45) 74 74 32 13. Mail: tpc@km.dk

Henvendelse til redaktøren.
Tlf.: (+45) 98 31 84 70. Mail: opa@km.dk
Krav til indsendte manuskripter: mailes til redaktøren som
Word-fil i skrifttype Times New Roman, størrelse 12, enkelt
linieafstand, MINUS alle koder, margener, fed, kursiv o.s.v.
Venstrejusteret. Billeder sendes som billedfil. Placering
angives i manus.

©**HYMNOLOGI** 2006

ISSN 0106 - 4940

Forord

Det må du meget undskylde, kære læser! Her brugte Peter Balslev-Clausen og jeg adskillige linier til at forklare, at Hymnologiske Meddelelser fortsatte under navnet Nordhymn, Nordisk tidsskrift for Hymnologi. Det var ikke grebet ud af luften, for Salmehistorisk Selskab havde fundet denne løsning passende på sit bestyrelsesmøde i København 5. september sidste år, men ak, da Nordhymn (Nordisk Institut for Hymnologi) holdt åbent styrelsesmøde i Åbo 5. december, blev Salmehistorisk Selskabs beslutning underkendt. Man frygtede en forveksling af tidsskrift og institut.

Problemet blev løst på Salmehistorisk Selskabs bestyrelsesmøde i København 10. januar i år, hvor man efter forslag fra Sven-Åke Selander vedtog navnet *Hymnologi, Nordisk tidsskrift* med samme tilføjelse som til Hymnologiske Meddelelser: *udgivet af Salmehistorisk Selskab og Nordisk Institut for Hymnologi.*

Det er ikke fordi Hymnologiske Meddelelser ikke var nordisk, men i sin nye forfatning har tidsskriftet fået det nordiske perspektiv som et udtrykkeligt formål. Det understreges af den af Nordhymn (Nordisk Institut for Hymnologi) udpegede nordiske referencegruppe. *Hymnologi* fortsætter altså linien med det nordiske perspektiv understreget i sine forudsætninger.

På samme vis må det også siges, at Hymnologiske Meddelelser altid har været et tidsskrift, hvor man har været åben for den teologiske, den litterære og den musikalske tilgang til salmerne og haft et vågent øje for sammenhængen mellem tekst og melodi, der tilsammen udgør en salme. Nu er dette også et udtrykkeligt formål, fastslået i kraft af redaktørens referencegruppe, der netop dækker de tre tilgange, og som samarbejdes for at understrege enheden af melodi og tekst.

Vi vil forsøge at fastholde den kvalitet, der altid har kendetegnet Hymnologiske Meddelelser, samtidig med, at vi er os det nordiske perspektiv, de tre tilgange, og enheden mellem tekst og melodi bevidst. Vi vil i de kommende numre bringe nye typer oplysninger, i første omgang i form af oversigter over de sidste 6 års salmelitteratur i de nordiske lande, men også andre oplysninger, som vi tror vil interessere vore læsere, vil blive bragt. Både fra redaktionslandet Danmark og fra de andre nordiske lande. Eksempler på disse nye artikeltyper er i dette nummer Elisabet Wentz-Janaceks redegørelse for de første 40 koralseminarer i Lund og P. O. Nissers artikel om de to svenske salmedigtere Anders Frostenson og Olov Hartman, der kunne være fyldt 100 år i år.

Titlen *Nye salmer og nye salmemelodier* skyldes dog Peter Balslev-Clausens og Peter Weinckes artikler, der tilsammen er dette heftes flagskib. Det kan lyde som om redaktøren stadig har noget at lære mht. enheden af tekst og melodi. Men det skal nok komme.

Formatet er bevaret, men vil måske senere blive ændret lidt. Omslag, kolofon og bagside er udformet efter idé af min søn Christian Paulsen.

Storvorde, 19. februar 2006.
Ove Paulsen.

Gudsbegrebet i de nye danske salmer

af Peter Balslev-Clausen

Den, der synger, giver gennem sin sang, dvs. gennem det, han eller hun synger, udtryk for sit forhold til den virkelighed, sangen dels beskriver, dels selv er en del af. Den, der synger sangen og den, der har skrevet den, indgår i en symbiotisk sammenhæng, indbyrdes og i forhold til sangens virkelighedsrum. Det er denne sammenhæng, der er baggrunden for salmernes gudstjenstlige funktion.

Der har altid været sunget salmer ved kristne gudstjenester. Hvad enten man har kaldt dem salmer, hymner, kirkelige eller åndelige sange, har deres liturgiske funktion været den samme, alt efter gudstjenestens teologiske begrundelse. I en evangelisk-luthersk sammenhæng er salmesangen det på én gang kollektive og individuelle udtryk for mødet med den treenige Gud. Salmesangen forudsætter således et bevidst og aktivt gudsforhold hos den eller dem, der synger salmerne.

Salmerne fungerer som formaliserede udtryk for en levende sammenhæng. Derved afspejler salmerne ikke alene salmedigternes, men også de syngendes, menighedens gudsforhold. Et digt, også en salme, er efter sin natur digterens opgør med sig selv i forhold til det, digtet handler om, og den, det eventuelt er rettet til. En analyse af en salme vil således afsløre, hvordan digterens forhold til Gud, til sine medmennesker og til sig selv er, eventuelt afdække, at digteren ikke har noget forhold til den ene, den anden eller den tredje. Samtidig viser den, der synger en salme, hvilket udtryk han eller hun vælger for at give udtryk for sig selv og sine inderste tanker og følelser. Det er, hvis man skal være oprigtig, ikke muligt at deltage i en gudstjeneste, hvis salmer man ikke kan synge med på af et helt og ærligt hjerte. En gudstjeneste, hvor man ikke er fuldt og helt med i de salmer, man synger med på, har man et ironisk, distanceret forhold til, idet man dementerer sit gudsforhold ved at synge med på salmer, der ikke, med den nødvendige teologisk-poetisk frihed, er udtryk for ens eget forhold til Gud, til ens medkristne i og udenfor gudstjenesten, og til en selv. En analyse af de salmer, der er skrevet og sunget på et givet tidspunkt, giver derfor et godt indtryk af den pågældende tids og de pågældende menneskers kristne selvforståelse.

I det følgende vil det ud fra en analyse af et udvalg af nye danske salmer blive forsøgt at give et bidrag til en bestemmelse af det gudsbillede, der er fremherskende i Den danske Folkekirkes sammenhæng ved overgangen fra 20. til 21. århundrede. Der er ikke tale om en religionssociologisk undersøgelse, men en litterær-teologisk analyse. Det materiale, der ligger til grund for undersøgelsen er således ikke interviews, men en statistisk læsning af tekster.

Den danske Folkekirke nar netop indført en ny autoriseret salmebog, *Den Danske Salmebog (2002)*. Denne salmebog har endnu ikke haft nogen normerende indflydelse på danskernes kristendomsforståelse. De salmetekster, der ligger til grund for undersøgelsen, er hentet fra *Tillæg til Den Danske Salme Bog* (1994), der udgør det største udvalg af nye danske salmer i almindelig kirkelig brug, og salmeantologien *Tredjedagens lyse rum* (2000), der indeholder et fyldigt udvalg på 146 salmer af de 12 kendteste nulevende danske salmedigtere. I alt udgør det behandlede materiale 202 salmer, jfr. Bilag 1. Der er fra *Tillæg til Den Danske Salme Bog* (1994) kun hentet salmer, der er skrevet af forfattere, der er repræsenteret i *Tredjedagens lys rum*. Dvs. at der ikke er taget hensyn til salmer af andre forfattere eller til oversættelser til dansk af udenlandske forfatteres salmer, heller ikke hvor oversættelserne er foretaget af en af de 12 forfattere fra *Tredjedagens lyse rum*.

Den foretagne afgrænsning betyder, at salmedigteren K.L. Aastrup, der er den fyldigst repræsenterede nyere danske salmedigter i både *Tillæg til Den Danske Salme Bog* (1994) og *Den Danske Salmebog (2002)* ikke indgår i undersøgelsen. K.L. Aastrup blev født 1899 og skrev de fleste af sine salmer i perioden 1935 - 1970, hvilket ikke alene betyder, at han kirkeligt-teologisk tilhører en ældre generation end de salmedigtere, hvis forfatterskab er omfatter af nærværende undersøgelse, men at han ophørte med at skrive salmer nogenlunde samtidig med at de forfattere, der indgår i undersøgelsen begyndte deres salmeproduktion. De forfattere, hvis salmer indgår i under-

søgelsen, er født i perioden 1925 - 1945. Dette betyder, at de ældste er opvokset i den perioden, hvor tidehvervsbevægelsen satte den teologiske dagsorden, og at de yngste er afgørende præget af det teologisk-kulturelle - og politiske - opbrud i slutningen af 1960'erne.
Det gudsbegreb, der er udgangspunktet for nærværende undersøgelse er det kristne trinitariske gudsbegreb. De 202 salmer i materialet er gennemgået med henblik på formuleringer af dette gudsbegreb. Som det fremgår af Bilag 2 er belægstederne for hver forfatter for sig og samlet for alle 12 forfattere fordelt på den treenige Guds tre personer, Faderen, Sønnen og Helligånden, ligesom belægstederne er fordelt efter emner. I alt er der noteret 1509 belægsteder, svarende til 7,46 pr. salme, jfr. Bilag 3, hvor den procentvise fordeling på forfattere og den treenige Guds tre personer er anført. Samtidig er belægstedernes procentvise forekomst hos hver forfatter og samlet for alle forfattere opgjort for hver af den treenige Guds tre personer og for alle tre personer under ét, jfr. Bilag 4. En oversigt over de hyppigst forekommende emner er anført i Bilag 5, hvor det kan ses, hvilke emner, der forekommer i mere end henholdsvis 2 og 5 % af samtlige belæg. Der vil i analysen først og fremmest blive taget hensyn til de samlede tal, men også de individuelle forskelle vil blive inddraget og belyst.
Gudsbegreb og gudsforhold er behandlet i så godt som alle de undersøgte salmer. Ganske enkelte behandler udelukkende menneskelige forhold eller beskriver årstidernes skiften i naturen, men det er en absolutte undtagelse. Alle forfattere har et positivt gudsbegreb, og alle behandler i deres salmer troens tre artikler, dvs. at de alle tematiserer den treenige Guds tre personer. Til gengæld er der stor forskel på deres måde at gøre det. på.
En af de måder, forskellene viser sig på, er antallet af belægsteder pr. salmer. Over gennemsnittet (7,5 pr. salme, jfr. Bilag 3) ligger Johannes Johansen, Inge Hertz Aarestrup, Lars Busk Sørensen og Hans Anker Jørgensen med 9-10 belægsteder, fulgt af Sten Kaalø, Holger Lissner og Jens Rosendal med omkring 8 belægsteder pr. salme. Lavest ligger Johannes Møllehave og Jens Simonsen med henholdsvis 3,8 og 3,6.
Ser man på den procentvise forekomst af belægsteder for Faderen og Sønnen, er det tydeligt, at nogenlunde ens samlede tal ikke svarer til ens omtale af den treenige Guds tre personer. Lars Busk Sørensen, Jens Rosendal, Holger Lissner og Jørgen Gustava Brandt har langt flere omtaler af Faderen end af Sønnen. Omvendt har Lisbeth Smedegaard Andersen, Johannes Møllehave og Hans Anker Jørgensen dobbelt så mange omtaler af Sønnen som af Faderen. Midt imellem ligger Johannes Johansen der har flest omtaler af Faderen og Sten Kaalø, der har flest omtaler af Sønnen. De indbyrdes teologiske forskelle ufortalt tyder disse tal på, at teologerne vægter trosbekendelsens 2. og ikke-teologerne trosbekendelsens 1. artikel mest. Samtidig er det tydeligt, at trosbekendelsens 3. artikel, Helligånden, ikke spiller nogen større rolle i nogen af de 12 salmedigteres gudsforestilling. en undtagelse er her Inge Hertz Aarestrup, der har en langt større omtale af Helligånden end de øvrige salmedigtere i undersøgelsen.
Der kan af denne første analyse drages den foreløbige konklusion, at det umiddelbare gudsbegreb er relateret til 1. trosartikel, og at det mere teologisk-reflekterede gudsbegreb i højere grad relaterer til 2. trosartikel. Samtidig kan det konstateres, at omtalen af Helligånden er nedprioriteret både af den umiddelbare og den teologiske tilgang til gudsbegrebet (bortset fra Inge Hertz Aarestrup). Nedprioriteringen af trosbekendelsens 3. artikel betyder, at ekklesiologien, syndernes forladelse som sådan og eskatologien med dels den enkeltes opstandelse, dels det evige liv som både individuelt og kollektivt begreb er stærkt nedtonet.
Det er tydeligt, at de forskellige emner eller delbegreber grupperer sig om de enkelte personer i treenigheden. bortset fra entydige delbegreber som Fader og Søn og Ånd, der bruges eksklusivt om 1. 2. og 3. person i treenigheden, bliver de fleste delbegreber brugt til to eller tre af treenighedens personer, idet der dog kan iagttages en forskydning i brugen, ikke alene generelt, men også fra den ene forfatter til en anden. Brugen af delbegreberne viser, hvordan den enkelte salmedigter vægter det samlede gudsbegreb. I den følgende analyse vil der derfor blive taget hensyn til ikke

alene den samlede brug af delbegreber, men også til den enkelte salmedigters brug af dem. For overskuelighedens skyld vil analysen koncentrere sig om de delbegreber, der er brugt i flere end 2 % af alle forekomster, jfr. Bilag 5. Delbegrebernes associationsværdi i forhold til forståelsen af gudsbegrebet vil være udgangspunkt for vurderingen af salmedigternes individuelle gudsbegreb sammenholdt med materialet som helhed. Delbegrebernes statistiske hyppighed vil være udgangspunktet for vurderingen af deres betydning for den enkelte salmedigter og for hele materialet taget unde ét.

De hyppigst anvendte delbegreber til anskueliggørelse af salmedigternes gudsbegreb er "kærlighed" (121 forekomster), "lys" (112 forekomster) og "ord" (108 forekomster), der alle er hyppigt brugt til beskrivelsen af alle Treenighedens 3 personer og sammen med "skabe, skabelse" (98 forekomster), der i det store og hele relaterer til 1. trosartikel, er de eneste delbegreber, hvis samlede brug er større end 5% af hele materialet. De næsthyppigste delbegreber, "lidelse, kors" (69), "omsorg" (63), "menneske" (60) og "magt" (60), relaterer især til en enkelt af trosbekendelsens artikler, henholdsvis 1., 2. og 3. artikel. Hertil kommer delbegrebet "liv, leve", der ligger lige under 2 %-grænsen, men med 67 belægsteder har flere forekomster end flere af de delbegreber, der relaterer sig til enkelte af trosartiklerne.

Delbegrebet "kærlighed" er et godt eksempel på, at det samme begreb bliver brugt med forskellig associationssammenhæng af de forskellige salmedigtere. For Jørgen Gustava Brandt, Holger Lissner, Jens Rosendal, Lars Busk Sørensen og Inge Hertz Aarestrup relaterer begrebet "kærlighed" først og fremmest til Faderen, for Lisbeth Smedegaard Andersen, Johannes Johansen, Hans Anker Jørgensen, Jørgen Michaelsen, Johannes Møllehave og Jens Simonsen relaterer "kærlighed" især til Sønnen. Denne fordeling svarer nogenlunde til fordelingen af omtalen i øvrigt hos de pågældende salmedigtere af 1. og 2. person og bekræfter, at det kristologiske gudsbegreb overvejende er et teologisk anliggende, for så vidt de ikke primært teologisk uddannede salmedigtere vægter forholdet til Faderen mere end forholdet til Sønnen. De eneste, der forbinder delbegrebet "kærlighed" med Helligånden, er Johannes Johansen, Lars Busk Sørensen og Inge Hertz Aarestrup med en enkelt omtale hos Lisbeth Smedegaard Andersen.

De enkelte delbegreber, der er nævnt i Bilag 2, omfatter en række stikord. Det gælder også "kærlighed". De stikord, der relaterer til 1. trosartikel er 'barmhjertig' (3 belægsteder), 'deler' (1), 'elsker' (5), 'forbarmer' (1), 'hjertevarme' (1), 'holder af' (1), 'hjerte' (1), 'hjerteblod' (1), 'kysse' (1), 'Guds kærlighed' (30), 'menneskers kærlighed til hinanden på Guds bud' (11), Guds kærlighed til verden (8), 'kærtegn' (1), 'mild' (1) og 'omarmer' (1). Tilsvarende er de stikord, der relaterer til 2. trosartikel: 'elsker' (2), 'forbarme' (1), 'hjertesag' (1), 'kys' (1), 'kærlig' (1), 'Kristi kærlighed til mennesker' (33), 'kærlighedens søn' (1), 'kærlighedsmagt' (1), 'menneskehjerte' (1) og 'mild' (1). De stikord, der relaterer til 3. trosartikel er 'kysse' (2), 'kærlighed' (7) og 'ømhedens Ånd' (1). På samme måde indeholder de øvrige delbegreber en større eller indre række stikord, de sammen udgør de enkelte delbegreber. På samme måde er der forbindelse mellem de enkelte delbegreber, der derved relativeres indbyrdes.

Fælles for delbegreberne er, at de hver med deres synsvinkel søger at indkredse de samlede gudsbegreb metaforisk. Flere af salmedigterne anvender en traditionel narrativ kommunikationsmetaforik med udgangspunkt i bibelske beretninger fra Det gamle eller Det nye Testamente eller en generel naturmetaforik, eventuelt i forbindelse med bibelske beretninger, f.eks. skabelsen og opstandelsen. Almindeligst er dog en mere snæver metaforik. Den emotionelle kommunikationsmetaforik med 'kærlighed' som det samlende delbegreb er allerede nævnt. Næsten ligeså hyppigt brugt som 'kærlighed' er delbegrebet 'lys'. Som det er tilfælde med 'kærlighed' er der tydelig forskel på de salmedigtere, der anvender delbegrebet 'lys' i forbindelse med 1. og 2. trosartikel. Jørgen Gustava Brandt, Holger Lissner, Jens Rosendal og Lars Busk Sørensen bruger langt oftere 'lys' i forbindelse med 1. end med 2. trosartikel, hvorimod det omvendte er tilfældet med Lisbeth Smedegaard Andersen, Hans Anker Jørgensen, Jørgen Mi-

chaelsen. Johannes Johansen og Johannes Møllehave indtager en mellemposition med overvejende tendens til at relatere 'lys' til 2. trosartikel. Også her, hvor der er tale om en visuel sansemetafor til beskrivelsen af gudsbegrebet er der enighed om at bruge delbegrebet, men det er tydeligt, at et bruges forskelligt. Ved at knytte delbegrebet til 1. trosartikel gøres det til en metafor på den treenige Gud som skaberen og universets herre, ved at knytte det til 2. trosartikel gøres det til en metafor på den treenige Gud som historiens herre.

Både i relation til 1. og 2. trosartikel bruges solopgangen som gennemgående metafor (1. trosartikel 19 og 2. trosartikel 14 belægsteder), idet den i forbindelse med 1. trosartikel relateres til skabelsen og i forbindelse med 2. tekstrække med opstandelsen og Kristi andet komme, dvs. til en eskatologisk sammenhæng. Den samme tendens er gennemgående i den øvrige brug af lyset som metafor. Sammenholdes denne forskel med hvilke salmedigtere, der prioriterer 1. og 2. trosartikel, er det tydeligt at se forskellen mellem en primært statisk skabelsesteologi og en dynamisk eskatologisk kristologisk teologi.

Næsten ligeså hyppigt som lyset bliver "ordet" brugt som teologisk delbegreb. Ved siden af ordet, forstået som verbal kommunikation bruges ordet som Kristus-metafor, Kristus som Gud ord. I en række tilfælde betyder denne kristologiske brug af ordet dog mere en understregning af 1. trosartikels prioritet end et selvstændigt udsagn om Kristus.

Ligesom "kærlighed" bruges som udtryk for den emotionelle kommunikation som metafor for gudsbegrebet, bruges "ordet" som udtryk for verbal kommunikation som metafor for gudsbegrebet og gudsforholdet. I denne sammenhæng er der ikke større forskel på ordet forstået som direkte verbal kommunikation og ordet forstået som metafor for Kristus. Der er i begge tilfælde tale om metaforiske udtryk for forholdet Gud - menneske. Ikke desto mindre er der forskel på, hvor vægten i dette kommunikationsforhold lægges. Når man sammenligner de 12 salmedigteres brug af delbegrebet "ordet", viser det sig, at de fleste relaterer delbegrebet til 1. trosartikel. Det drejer sig først og fremmest om Johannes Johansen, Hans Anker Jørgensen, Holger Lissner, Jørgen Michaelsen, Jens Rosendal, Jens Simonsen, Lars Busk Sørensen og ikke mindst Inge Hertz Aarestrup. I modsætning til disse salmedigtere relaterer Lisbeth Smedegaard Andersen og Johannes Møllehave tydeligt "ordet" til 2. trosartikel. Hvis man lægger tallene fra delbegreb "Ordet - Kristus" til tallene fra "Ord - kommunikation" mindskes forskellen mellem relationen til 1. og 2. trosartikel, men den er der stadig.

Brugen af "ordet" som delbegreb til gudsbegrebet har tydeligt sin baggrund i Det gamle og Det nye Testamentes brug af ordet i forbindelse med omtalen af Gud. Det er ved sit ord, Gud har skabt verden, det er gennem profeternes ord, han kommunikerer med mennesker, det er gennem Jesus Kristus forstået som (Guds-)ordet i forlængelse af Johannesevangeliets prolog Gud kom til verden, og det er gennem Bibelens, ikke mindst de fire evangeliers ord, mennesker fortsat kender Gud og hans forhold til - vilje med - verden og mennesker. Det er dog tydeligt, at der ikke er nogen entydig konsensus om brugen af "ordet" som delbegreb til gudsbegrebet. Det er hverken Luthers eller Grundtvigs antropologiske eller teologiske forståelse af ordet, der ligger bag brugen af "ordet" i de 202 nye danske salmer, snarere en ubevidst forståelse af "ordet" som teologisk kommunikationsmetafor. Såvel Luther som Grundtvig forudsatte et klart defineret gudsbegreb som forudsætning for brugen af "ordet" som kommunikationsmetafor. Denne klare forståelse mangler i de nye danske salmer. Luther og Grundtvig forudsatte sammen med et klart defineret gudsbegreb også et klart defineret menneskebegreb, der for dem var en konsekvens af gudsbegrebet. Et sådant menneskebegreb findes heller ikke i det nye danske materiale, netop fordi et klart menneskebegreb, en klar antropologi, i en religiøs tekst er en funktion af et klart gudsbegreb, en klar teologi. Der er dog tilløb til en mere afklaret teologisk - antropologisk tænkning i salmerne. Det er en sådan afklaring der er baggrunden for Lisbeth Smedegaard Andersens og Johannes Møllehaves prioritering af en kristologisk prioritering af delbegrebet "ordet". Jesus Kristus er for dem mulighedsbetingelsen for en såvel formal-

som realbestemmelse af "ordet" i teologisk-antropologisk sammenhæng. For de øvrige forfatteres vedkommende er der sandsynligvis tale om en mere ubevidst, knapt så teologisk gennemtænkt overtagelse af traditionelle forestillinger, der her, som det var tilfældet med de tidligere omtalte delbegreber, betyder en mere eller mindre ubevist prioritering af 1. trosartikel.

I forbindelse med "ordet" kan delbegrebet "enhed - fællesskab" nævnes. Der er her, i relation til 1. trosartikel tale om dels et mystisk nærvær, dels et fortrolighedens nærvær. I relation til 2. trosartikel er der tale om dels et fællesskab i almindelighed, dels om et i videste forstand sakramentalt fællesskab mellem Kristus og den kristne. I modsætning til "ordet", der, hvad enten det er udtalt eller ej, forudsætter en aktiv kommunikation, er der her tale om et mere passivt, uartikuleret fællesskab, der bl.a. kan forstås som det fællesskab, den enhed, der etableres af en vellykket verbal kommunikation. I sin større ubestemthed i forhold til delbegrebet "ordet" er delbegrebet "enhed - fællesskab" mindre metaforisk og mere udtryk for en direkte oplevet realitet, dvs. mere mystisk end metaforisk.

I modsætning til de hidtil behandlede delbegreber er delbegrebet "skabe - skabelse" næsten helt entydigt relateret til 1. trosartikel. Hans Anker Jørgensen relaterer i et par tilfælde, henholdsvis 2 og 3, til 2. og 3. trosartikel, men også han har langt de fleste henvisninger til 1. trosartikel. Det samme er tilfældet med Sten Kaalø, der har 3 henvisninger til 2. trosartikel mod 10 til 1. I betragtning af, at Sønnen og Helligånden efter traditionel evangelisk-luthersk teologi har del i skabelsen sammen med Faderen, er den næsten entydige relation til 1. trosartikel en god illustration af, at salmedigternes teologiske begreber er sekundære i forhold til deres umiddelbare forestillinger om gudsbegrebet.

"Skabelse" er det hyppigst forekommende delbegreb i det undersøgte materiale, der hovedsageligt relaterer til en enkelt af den treenige Guds personer. Af de allerede nævnte delbegreber, der forekommer i mere end 2 % af materialet relaterer delbegrebet "omsorg, hjælp og trøst" også overvejende til 1. trosartikel. Især hos Johannes Johansen, Jens Rosendal, Jens Simonsen og Lars Busk Sørensen relaterer delbegrebet til 1. trosartikel, idet der også er overvejende relation til 1. trosartikel hos Holger Lissner, hvorimod "omsorg, hjælp og trøst" overvejende relaterer til 2. trosartikel hos Lisbeth Smedegaard Andersen, Jørgen Michaelsen, Johannes Møllehave og Inge Hertz Aarestrup. Sammenholdes "Omsorg, hjælp og trøst" med delbegrebet "opretholdelse" bliver billedet tydeligere, idet de tre digtere, der er repræsenteret i denne rubrik, Johannes Johansen, Jens Rosendal og Lars Busk Sørensen alle relaterer "opretholdelse" til 1. trosartikel. Det er med andre ord det samme billede, der gør sig gældende i de allerede analyserede delbegreber, der gentager sig her.

Delbegrebet "liv, leve", der har sammenlagt 67 belægsteder, og som ligger emnemæssigt i forlængelse af "skabelse" og "omsorg", viser den samme tendens som de foregående delbegreber, selvom fordelingen mellem belægsteder, der relaterer til 1. og 2. trosartikel er mere ligelig, med en svag overvægt til 1. i forhold til 2. trosartikel, hhv. 33 og 30 belægsteder. Hos Jens Rosendal og Lars Busk Sørensen er der en klar og hos Hans Anker Jørgensen en svag overvægt af belægsteder, der relaterer til 1. trosartikel, mens der hos Lisbeth Smedegaard Andersen og Johannes Johansen er en klar, hos Sten Kaalø, Holger Lissner, Jørgen Michaelsen, Johannes Møllehave, Jens Simonsen og Inge Hertz Aarestrup en svagere overvægt af belægsteder, der relaterer til 2. trosartikel. Det er Jesu Kristi faktiske historiske liv og menneskers forhold til ham som den, der har levet et menneskeliv, der spiller ind her.

Et delbegreb, der har relation til "liv, leve" er "menneske". Der er her hos næsten alle salmedigterne stor overvægt af belægsteder, der relaterer til 2. trosartikel, selvom der dog er 13 belægsteder ud af i alt 60, der relaterer til 1. trosartikel. Johannes Møllehave har overvægt af belægsteder, der er relaterede til 1. trosartikel, og Lisbeth Smedegaard Andersen, Johannes Johansen, Hans Anker Jørgensen og Lars Busk Sørensen har mere end en henvisning til 1. trosartikel. Det er tydeligt, at hvor der er tale om en konkret relation mellem Gud og mennesker, er det Sønnen og ikke Faderen, der især tænkes på, uanset teologisk bag-

grund, idet der dog også her er ansatser til den samme opdeling af salmer og forfatterskaber som ved de allerede analyserede delbegreber. Fuldstændig entydighed findes ved delbegrebet "Lidelse - kors". Alle 69 belægsteder relaterer til 2. trosartikel. Forskellen mellem forfatterskaberne ligger alene i hyppigheden i brugen af delbegrebet, fra henholdsvis 15, 10 og 9 belægsteder hos Hans Anker Jørgensen, Lisbeth Smedegaard Andersen og Johannes Johansen til 2 belægsteder hos Jens Rosendal, Jens Simonsen og Inge Hertz Aarestrup og 0 hos Jørgen Gustava Brandt.
"Lidelse, kors" implicerer trinitarisk Guds død i Jesus Kristus, Jesu Kristi lidelse sammen med mennesker og i solidaritet med dem og Jesu Kristi død for menneskers synders skyld. Det sidste aspekt mangler i det store og hele. Hovedvægten ligger på Jesu Kristi og bag ham på Guds solidaritet med mennesker. Forståelsen af Jesu Kristi lidelse og død er således moderne, den kan forveksles med den subjektive forsoningslære, men har næsten intet at gøre med den objektive. Årsagen er, blandt meget andet, at syndsbegrebet er faldet mere eller indre bort og er blevet erstattet af en funktionsbevidsthed, hvor oplevelsen af manglende eller utilfredsstillende funktion har erstattet den klassiske syndsforståelse. Jesu lidelse og død er stadig et centralt teologisk begreb, men det har ændret indhold og fokus fra Jesu lidelse for til Jesu lidelse med mennesker.
Et delbegreb, der er komplementært i familie med "lidelse og kors" er delbegrebet "magt", forstået som forestillingen om Guds evne og vilje til at gribe ind. Guds indgriben i historien er en klassisk teologisk forestilling med rødder tilbage til Det gamle, men også til det nye Testamente. I de fleste tilfælde er Guds evne og vilje til indgriben relateret til 1. trosartikel. Det er tilfældet hos Jørgen Gustava Brandt, Johannes Johansen, Sten Kaalø, Holger Lissner, Johannes Møllehave, Jens Rosendal og Jens Simonsen, hvorimod Guds magt er relateret til 2. trosartikel hos Lisbeth Smedegaard Andersen, Hans Anker Jørgensen og Jørgen Michaelsen, idet Lars Busk Sørensen har en ligelig prioritering af 1. og 2. trosartikel. Samtidig er det værd at bemærke, at flere af salmedigterne med Hans Anker Jørgensen i spidsen også forestiller sig Helligånden som formidler af Guds magt og indgriben. Hvor Guds magt relateres til 1. trosartikel er der tale om dels skabelsen i almindelighed, dels at menneskets liv er i Guds hånd. Hvor Guds magt relateres til 2. trosartikel er det især Jesu helbredelser og kamp mod menneskelig magtmisbrug, der er tale om, men også hans kamp mod og sejr over døden.
De øvrige delbegreber, der forekomme i mere end 2 % af materialet fordeler sig nogenlunde ligeligt mellem 1. og 2. trosbekendelse.
Den klassiske begreb om Guds egenskaber tager sit udgangspunkt i forestillingen om, at han er evig, allestedsnærværende, almægtig og alvidende. Disse begreber indgår også i de 202 salmers beskrivelse af Gud og hans egenskaber i forhold til sig selv og i forhold til verden og mennesker. I alt 42 beslagsteder relaterer til de nævnte klassiske egenskaber. 28 belægsteder relaterer til 1., 12 til 2. og 2 til 3. trosartikel. Det er således tydeligt, at 1. trosartikel vejer tungest som bærer af den overordnede gudsforståelse, ganske som det har været tilfældet i de hidtidige analyser af gudsforståelsens delbegreber. Som det har været tilfældet i de hidtidige analyser, er der dog også her stor forskel på de forskellige forfatterskaber. Hos to af salmedigterne, Jørgen Gustava Brandt og Jens Simonsen er der ikke omtale af de klassiske gudsegenskaber. Hos de øvrige digtere er egenskaberne primært relateret til 1. trosartikel hos Lisbeth Smedegaard Andersen, Johannes Johansen, Sten Kaalø, Holger Lissner, Jørgen Michaelsen, Jens Rosendal og Inge Hertz Aarestrup, hvorimod Hans Anker Jørgensen og Johannes Møllehave primært relaterer dem til 2. trosartikel. Hos Lars Busk Sørensen er der 1 belægsted, relateret til både 1. og 2. trosartikel. Det er næppe tilfældigt, at Hans Anker Jørgensen og Johannes Møllehave skiller sig ud. Hans Anker Jørgensen relaterer i tråd med sin overvejende kristologisk orienterede teologi næsten konsekvent gudsbegrebet til 2. trosartikel, og Johannes Møllehave ønsker også her at formulere sine teologiske udsagn ud fra det i kristendommen, som alle kan forholde sig til, Jesus Kristus, idet han derefter inddrager hele det klassiske teologiske apparat til belysning af, hvem han er.

En vigtig, komplementær, tilføjelse til det klassiske gudsbegreb og til de forskellige delbegreber er Guds skjulthed. Også her er der tale om en egenskab, der hovedsagelig er knyttet til 1. trosartikel. Hvor skjultheden er relateret til 2. trosartikel er det i det store og hele for at give udtryk for, at Guds skjulthed er blevet synlig gennem Jesus Kristus. Det er i forlængelse af den hidtidige afdækning af de mere fagteologisk arbejdende salmedigteres tendens til større opmærksomhed omkring 2. trosartikel ikke overraskende, at det er Hans Anker Jørgensen, Jørgen Michaelsen. Johannes Møllehave og Jens Simonsen, der omtaler Guds skjulthed i forbindelse med Jesus Kristus. Særlig omtales Guds skjulthed hos Johannes Johansen, Hans Anker Jørgensen, Holger Lissner, Jens Simonsen og Lars Busk Sørensen, lidt mindre hos Lisbeth Smedegaard Andersen og Jørgen Gustava Brandt. Jens Rosendal og Inge Hertz Aarestrup undlader helt at omtale Guds skjulthed. Forestillingen om Guds skjulthed er mere end tanken om hans strenghed og hårdhed en klassisk anfægtelse. En skjult Gud er en Gud, man ikke kan forhold sig til, derfor er det bemærkelsesværdigt, at langt de fleste af de salmedigtere, hvis salmer indgår i undersøgelsen, har taget temaet op og behandlet det i deres salmer.

Den ligeledes klassiske kristne forståelse af Gud som fader indgår som en af de centrale delbegreber i materialet med 33 belægsteder, alle i relation til 1. trosartikel. Der er imidlertid stor forskel på om, og hvordan betegnelsen bruges. 5 salmedigtere bruger ikke betegnelsen "Fader" (eller 'Far') om Gud, det drejer sig om Jørgen Gustava Brandt, Jørgen Michaelsen, Johannes Møllehave, Jens Simonsen og Inge Hertz Aarestrup. Af de øvrige bruger to, Lisbeth Smedegaard Andersen og Holger Lissner, kun betegnelsen en enkelt gang, hvorimod Johannes Johansen, Hans Anker Jørgensen, Sten Kaalø, Jens Rosendal og Lars Busk Sørensen bruger betegnelsen henholdsvis 8, 6, 4, 8 og 5 gange. Dertil kommer, at det er som menneskers og ikke som Jesu Kristi fader, Gud kaldes Fader. Det ændrer ikke på billedet, at Hans Anker Jørgensen og Sten Kaalø også kalder Gud 'mor'. Det er tydeligt, at betegnelsen "Fader" ikke er et selvstændigt teologisk, i denne forbindelse trinitarisk, udsagn, men en delfunktion af dels Gud som verdens og menneskers skaber, dels Gud som den, der har omsorg for de mennesker, han har skabt. Samtidig viser brugen af delbegrebet "fader", at salmedigternes gudsbegreb dybest set relaterer til 1. trosartikel uden de teologiske hensyn til 2. og 3. trosartikel, der tages, når talen er om andre, når det kommer til stykket, mindre centrale sider af gudsbegrebet.

Et teologisk begreb med affinitet til Gud både som uudgrundelig og som fader er "nåde". Der findes i materialet 28 belægsteder, hvor "nåde " indgår. For Johannes Johansen, Sten Kaalø, Jørgen Michaelsen, Johannes Møllehave og Lars Busk Sørensen spiller "nåde" en væsentlig rolle i deres forestilling om forholdet mellem Gud og mennesker. For Holger Lissner og Lars Busk Sørensen er nåden primært relateret til 1. trosartikel, for Johannes Møllehave til 2. trosartikel, hvorimod Johannes Johansen, Sten Kalø og Jørgen Michaelsen relaterer begrebet nogenlunde ligeligt til både 1. og 2. trosartikel. Det er påfaldende, at hverken Hans Anker Jørgensen eller Inge Hertz Aarestrup omtaler begrebet i deres salmer, for hans Anker Jørgensen muligvis, fordi han ikke mener, at begrebet med sine feudale konnotationer giver mening i en moderne sammenhæng. I øvrigt afspejler brugen af begrebet nogenlunde samme tendens som brugen af "fader"

Beslægtet med "nåde" er delbegrebet "glæde", der afspejler oplevelsen af at være genstand for Guds nåde i videste forstand. Langt de fleste belægsteder relaterer "glæde" til 1. trosartikel, således hos Johannes Johansen, Holger Lissner og Jens Rosendal, hvor "glæde" forekommer 6, 3 og 3 gange i relation til 1. trosartikel. Overvejende eller udelukkende relation til 2. trosartikel findes hos Johannes Møllehave og Jens Simonsen (udelukkende) og Jørgen Michaelsen (2 mod 1). I materialet findes der ingen brug af "glæde" hos Lisbeth Smedegaard Andersen og Jørgen Gustava Brandt. Tendensen er med mindre variationer den samme som ved de øvrige behandlede delbegreber.

2. trosartikel er hovedreference for en række delbegreber med "søn" forstået som Guds søn som det mest iøjnefaldende. "Søn" forekommer hos Johannes Johansen (5 gange), Hans

Anker Jørgensen (1), Sten Kaalø (2), Jørgen Michaelsen (1), Johannes Møllehave (2), Jens Rosendal (1), Lars Busk Sørensen (8) og Inge Hertz Aarestrup (4). Påfaldende er, at delbegrebet ikke findes hos Lisbeth Smedegaard Andersen, Jørgen Gustava Brandt, Holger Lissner eller Jens Simonsen. Delbegrebet "søn" er et illustrerende supplement til delbegrebet "fader", da det udelukkende er anvendt i forbindelse med Jesus Kristus som søn af Gud Fader og derfor forudsætter en positiv kristologi hos dem, der anvender dette delbegreb. I sammenhæng med delbegrebet "søn" skal omtalen af inkarnationen i salmerne ses. De 20 belægsteder relaterer i sagens natur alle til 2. trosartikel. Bortset fra, at Johannes Møllehave ikke nævner inkarnationen som sådan, er det de samme salmedigtere, der dels omtaler inkarnationen, dels ingen omtale har af den, som tilfældet var ved delbegrebet "søn". Lægger man dertil forekomsten af delbegrebet "fødsel" bliver billedet endnu tydeligere. Jørgen Gustava Brandt, Holger Lissner og Jens Simonsen tematiserer hverken "søn", "inkarnation" eller "fødsel". Belægstederne hos de øvrige salmedigtere, der indgår i undersøgelsen, er henholdsvis Lars Busk Sørensen 17, Johannes Johansen 16, Inge Hertz Aarestrup 7, Hans Anker Jørgensen 5, Sten Kaalø og Johannes Møllehave hver 4, Jørgen Michaelsen og Jens Rosendal hver 3 og Lisbeth Smedegaard Andersen 2.

Jesu Kristi fødsel og hans opstandelse, dvs. hans status som Guds søn og dødens overvinder er den traditionelle kristologiske teologis grundlag. Derfor er det nødvendigt også at inddrage delbegrebet "opstandelse" sammen med delbegreberne "søn", "inkarnation" og "fødsel". Også opstandelsen er belagt ret forskelligt i materialet. Jørgen Gustava, Johannes Johansen og Johannes Møllehave nævner ikke direkte opstandelsen i deres salmer. Ikke mindst mht. Johannes Johansen, der har mange belægsteder i forbindelse med Jesu fødsel er det bemærkelsesværdigt, at han ikke tematiserer opstandelsen på samme måde.

Også nadveren er i overensstemmelse med sin teologiske sammenhæng entydigt relateret til 2. trosartikel, bortset fra et enkelt belægsted hos Jørgen Gustava Brandt, der dér kalder den "Åndens fest". I det foreliggende materiale omtales nadveren ikke af Johannes Møllehave og Jens Simonsen. Holger Lissner, Jørgen Michaelsen, Jens Rosendal, Lars Busk Sørensen og Inge Hertz Aarestrup omtaler nadveren hver en enkelt gang, hvorimod Lisbeth Smedegaard Andersen omtaler den 4, Johannes Johansen 5, Hans Anker Jørgensen 12 og Sten Kaalø 5 gange. Disse fire salmedigteres stærkere tematisering af nadveren svarer til deres tematisering af 2. trosartikel i øvrigt. Går man stikordene i forbindelse med delbegrebet "nadver" efter, er det tydeligt, at det er måltidfællesskabet med Kristus, det livgivende organiske fællesskab med Kristus og bevidstheden om hans solidaritet med mennesker i liv og død, der er de temaer, der først og fremmest formuleres i materialets omtale af nadveren, hvorimod tilsigelsen af syndernes forladelse i nadveren ingen rolle spiller, ligeså lidt som Jesu lidelse og død for menneskers synders skyld spiller nogen synlig rolle i forbindelse med omtalen af hans lidelse og død i de behandlede salmer.

Et vigtigt delbegreb er "håb", den positive rettethed mod fremtiden, ligesom "kærlighed" er den positive rettethed mod øjeblikket og samtidigheden med mennesker. "Håbet", der her omfatter såvel håb som mod, er et fælles tema for alle de salmedigtere, der indgår i undersøgelsen, bortset fra Jørgen Gustava Brandt og Jens Simonsen. Jørgen Michaelsen og Inge Hertz Aarestrup omtaler kun håbet en enkelt gang hver, og da i forbindelse med 2. trosartikel. Af de øvrige relaterer Holger Lissner, Jens Rosendal og Lars Busk Sørensen fortrinsvis håb og mod til 1. trosartikel, i modsætning til Lisbeth Smedegaard Andersen, Johannes Johansen, Hans Anker Jørgensen, Sten Kaalø og Johannes Møllehave, der relaterer de to begreber til 2. trosartikel, nogenlunde svarende til fordelingen i de fleste andre behandlede delbegreber.

Delbegrebet "håb" hører sammen med "frelse", der i det undersøgte materiale skal forstås bredt, både i eksistentiel nutidig og i eskatologisk fremtidig forstand, ligesom forståelseshorisonten rækker fra psykologisk og social befrielse til syndernes forladelse og forsoning med Gud her og i Guds rige. De fleste relaterer "frelse" til 2., kun Jørgen Michaelsen og Lars Busk Sørensen relaterer også delbegrebet

til 1. trosartikel. Lisbeth Smedegaard Andersen, Jens Rosendal og Jens Simonsen bruger ikke direkte delbegrebet "frelse" i de undersøgte salmer. Mest brugt er delbegrebet af Johannes Johansen, Hans Anker Jørgensen, Sten Kaalø, Jørgen Michaelsen og Johannes Møllehave. Da der er tale om en til dels ubestemt brug af "delbegrebet", er det først og fremmest en almindelig fortrøstning til nutiden og fremtiden i Guds (Jesu Kristi) navn, der er ligger i brugen af begrebet "frelse".

I mange af salmerne tiltales eller omtales Gud, fortrinsvis 1. og 2. person i treenigheden ikke alene med "Fader" som omtalt ovenfor, men også med "Herre", "Vorherre" og "konge". Som den eneste bruger Johannes Møllehave ingen af disse betegnelser for Gud, ligesom han heller ikke kalder Gud for fader. Som med de øvrige delbegreber er der også her forskel på, om der relateres til 1. eller 2. trosartikel. Jørgen Michaelsen, Johannes Møllehave, Lars Busk Sørensen og Inge Hertz Aarestrup bruger ingen af betegnelserne "Herre", "Vorherre" eller "konge" på Faderen, Lisbeth Smedegaard Andersen, Hans Anker Jørgensen, Holger Lissner og Johannes Møllehave bruger dem ikke på Sønnen. Lisbeth Smedegaard Andersen, Jørgen Gustava Brandt og Holger Lissner bruger betegnelserne 3 gange i relation til 1. trosartikel, hvorimod Jens Rosendal bruger dem 9 og Johannes Johansen 5 gange. I forbindelse med 2. trosartikel bruger Jørgen Gustava Brandt betegnelserne 3, Sten Kaalø og Jørgen Michaelsen 2 gange, hvorimod Johannes Johansen bruger dem 9 gange. De tre titler beskriver i højere grad end betegnelsen "fader" et over- og underordnethedsforhold mellem Gud og mennesker. Sammenligner man med brugen af "fader" er det tydeligt, at det er dette forholde, med den afstand, det indebærer, Hans Anker Jørgensen og Lars Busk Sørensen vil undgå, hvilket fremgår af, at de henholdsvis 6 og 5 gange bruger betegnelsen "far" om Gud, i modsætning til Johannes Møllehave, der heller ikke bruger denne betegnelse. Jens Rosendal bruger i tråd med sin teologi i øvrigt, jfr. de foregående analyser, de tre titler i forbindelse med 1. trosartikel, hvorimod Johannes Johansen bruger dem mere ligeligt med en overvægt til 2. trosartikel. Også Jørgen Gustava Brandt bruger betegnelserne ligeligt (3 og 3). Om der i hans og Johannes Johansens tilfælde er tale om en bevidst brug, eller der er tale om en konventionel brug uden særlig teologisk sammenhæng, er det på det foreliggende grundlag ikke muligt at afgøre.

En analyse af et repræsentativt udvalg af nyere danske salmer viser, sådan som det er beskrevet i det foregående, flere tendenser i deres behandling af gudsbegrebet. Først og fremmest er der i materialet en tydelig tendens til samling om 1. trosartikel, idet de teologisk arbejdende salmedigtere dog fastholder 2. trosartikels og dermed kristologiens centrale betydning i det kristnes gudsbegreb. Derimod er der almindelig enighed om, at 3. trosartikel og dermed troen på Helligånden kun har sekundær betydning for forståelsen og formuleringen af gudsbegrebet.

Ikke alene troen på Helligånden, men som allerede antydet også troen på Jesus Kristus er under pres. Ikke alene er interessen for kristologien primært en teologisk interesse, men også den teologiske opfattelse af Jesus Kristus som Guds søn og menneskers herre har ændret sig. Jesu fødsel og lidelse er stadig centrale temaer, men hans opstandelse er hos flere salmedigtere ikke længere en nødvendig del af beskrivelsen af ham. Det er ikke for ingenting, at en salmedigter som Johannes Johansen har vedkendt sig et afhængighedsforhold til P.G. Lindhardt, der for et halvt århundrede siden problematiserede troen på et evigt liv. Kristi opstandelse er for den traditionelle teologi det egentlige udtryk for hans guddommelighed. Hvor der sættes spørgsmålstegn ved Kristi opstandelse, eller hvor den nedtones afgørende, er det samtidig hans guddommelighed i traditionel, trinitarisk forstand, der sættes spørgsmålstegn ved.

Den traditionelle teologi opfatter Kristi død som en soningsdød for menneskers synder. Denne opfattelse er i det store og hele ikke til stede i de undersøgte salmer. Derved bliver forholdet til Kristus ikke et teologisk forstået forhold i klassisk forstand, men snarere et vitalistisk eller et socialt forstået forhold. Kristus er i de undersøgte salmer et udtryk for det liv, mennesker er skabt til at leve, enten i forhold til livet selv eller i forhold til andre mennesker. Hvor Kristi død tidligere under en el-

ler anden form blev opfattet som en soningsdød, bliver den nu opfattet som et udtryk for solidaritet med det liv, mennesker er sat til at leve, vel at mærke en solidaritet, der går på livets usikkerhed og forgængelighed og ikke på dets syndighed. Dette betyder, at Jesus bliver opfattet som en, der skal hjælpe mennesker med at leve et usikkert og truet liv, og ikke som den, der dels er det radikale korrektiv til vores måde at leve vores liv på, dels med sit liv, sin død og sin opstandelse er det afgørende udtryk for Guds tilgivelse.

Sammen med afsvækkelsen af kristologien trinitarisk forstået er det hierarkiske, feudalt forståede gudsbegreb afløst af en gudsforståelse, der opleves og beskrives med begreber hentet fra familiens og samfundets liv. Bortset fra Johannes Johansen og Jens Rosendal, der fortsætter en traditionel omtale af Gud som Herren, er der en tydelig tendens til at omtale Gud som Faderen eller, hvor der er tale om Jesus Kristus, medmennesket, broderen eller lignende. Længst fra at beskrive Gud med en hierarkisk metaforik er Johannes Møllehave, der heller ikke kalder Gud fader. Herved opnår han, at den enkeltes forståelse af Gud ikke knyttes til metaforer, hvis eksistentielle indhold og betydning i dag er slidt ned, hvorved deres anliggende gøres useriøst.

Oplevelsen af det guddommelige / Gud beskrives i de undersøgte salmer gennemgående med metaforer som "kærlighed", "lys", "skabelse" - herunder opretholdelse / genopretning af skabelsen - og "ord". "Ord" som klassisk teologisk metafor med rod i bibelsk teologi spiller en central rolle i det foreliggende materiale, men de øvrige centrale, ikke-verbale metaforer spiller en endnu større rolle. Gudsoplevelsen og -forholdet beskrives i materialet primært som ikke-verbalt, følelses-, sanse- og kropsrelateret, med en tendens til at det verbale gudsbegreb er sekundært i forhold til det ikke-verbalt beskrevne gudsbegreb. Det verbalt opfattede gudsbegreb tenderer i de undersøgte salmer til at være en bevidstgørende funktion af, snarere end en ligeberettiget tilgang til (kommunikation af) det fælles andet, nemlig det guddommelige / Gud. Johannesevange-liets "I begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud" (Johs. 1,1) er i det undersøgte materiale ikke primært selve gudsbegrebet, men en kommunikativ funktion - verbalisering - af det. "Ordet" kan her umiddelbart sammenlignes med delbegrebet "søn", der på samme måde tenderer til at være en afledt funktion snarere end en konstituerende del af gudsbegrebet.

Resultatet af de foretagne analyser af 202 nye danske salmer er en konstatering af en bevægelse bort fra et teologisk trinitarisk gudsbegreb hen mod en folkelig tro på en skabende og opretholdende Gud. Dette ændrede gudsbillede er af de salmedigtere, de ikke først og fremmest arbejder teologisk-begrebsmæssigt, beskrevet med hele traditionens arsenal af metaforer og betegnelser, hvorimod de mere bevidst teologisk arbejdende salmedigtere beskriver gudsbilledet og gudsbegrebet minimalistisk så vidt muligt uden brug af traditionelle metaforer og direkte beskrivelser, snarere indirekte narrativt eller omskrivende i relation til menneskeliv og natur. Fælles for alle salmedigterne er, at de med disse forskelle forholder sig positivt og konstruktivt til selve gudsbegrebet, dvs. at deres salmedigtning er en positiv funktion af deres kristne tro.

Bilag 1

Salmer, der indgår i undersøgelsen af gudsbegrebet i de nye danske salmer

TLR - *Tredjedagens lyse rum. 12 salmedigtere fra vor tid.* 2001
DAT - *Tillæg til Den Danske Salme Bog* 1994

Lisbeth Smedegaard Andersen (f. 1934)

Belyst af solen daler støv (TLR 29, nr. 11)
De sov kun lidt om natten (TLR s. 25, nr. 9)
Det gik så let at dømme (TLR s. 24, nr. 8)
Det var så forunderlig klart i nat (TLR s. 21, nr. 4)
Du fødtes på jord (DAT 777)
Gud er skjult, men se hans tjener (TLR s. 23, nr. 6)
I går var hveden moden (TLR s. 17, nr. 2)
Kastanjens hvide lys (TLR s. 27, nr. 10)
Lagt på bakketop og høj (DAT 841)
Langsomme dage (TLR 33, nr. 13)
Med Thomaskravet står vi her (DAT 822)
November går tungt gennem byen (TLR s. 35, nr. 14)
Nu knejser korset, ravnesort (TLR s. 23, nr. 7)
Som vand, der strømmer ned (TLR s. 15, nr. 1)
Så bøjed den dødsdømte nakken (TLR s. 22, nr. 5, DAT 810)
Til morgen tøver hav og luft (TLR 31, nr. 12)
Vi kommer, Herre, til dig ind (DAT 850)
Vintermørk er dagen (TLR s. 19, nr. 3)

Jørgen Gustava Brandt (f. 1929)

Al vækst er bøn rakt frem i lys (TLR s. 42, nr. 16)
Begyndelsen er sjælens hjem (TLR s. 43, nr. 17)
Det levende ord er Skaberens ord (TLR s. 51, nr. 22)
Due-dag og bløde vinde (TLR s. 57, nr. 25)
Gud elsker dig med dine fejl (TLR s. 47, nr. 20)
Hør himmelsus i tredje time! (TLR s. 55, nr. 24, DAT 831)
Jeg tror på den usynlige Gud (TLR s. 44, nr. 18)
Lær os, o Herre, som du vil (TLR, s. 59, nr. 26)
Muren er sin egen skrift (TLR s. 45, nr. 19)
Rygende svinger et hjerte (TLR s. 41, nr. 15)
Tænk, at livet koster livet (TLR s. 49, nr. 21)
Vor Herre tar de små i favn (TLR s. 53, nr. 23, DAT 858)

Johannes Johansen (f. 1925)

Al jordens fylde har du skabt (TLR s. 71, nr. 29, DAT 862)
Den første dag i ugen (DAT 849)
Det første lys er Ordet, talt af Gud (DAT 782)
Det var ikke en nat som de andre (TLR s. 79, nr. 34, DAT 791)
Dommer over levende og døde (DAT 827)
Du, som har tændt millioner af stjerner (DAT 904)
Du, som påskesolen tænder (TLR s. 75, nr. 32)
Du, som skilte jord fra himmel (DAT 913)
Du, som truede ad storm og sø (TLR s. 85, nr. 37)
En bondemand går ud at så (TLR s. 87, nr. 38)
Gud som tændte lys i verden (DAT 855)
Gør dette kolde hus af sten (DAT 833)
Herre, gør mit liv til bøn (DAT 884)
Herren er i solopgangen (TLR s. 72, nr. 30)
Herre, tak for sangens gave (TLR s. 73, nr. 31)
I blev skabt som mand og kvinde (TLR s. 69, nr. 28, DAT 912)
I verden var du intet værd (TLR s. 83, nr. 36)
Kom, tro, og kom, glæde! (TLR s. 81, nr. 35)
Lad nu vor lovsang springe ud (TLR s. 67, nr. 27)
Nu går vi glad vor kirkegang (DAT 896)
Opløft nu jeres øjne (TLR S. 77, NR. 33)
Se, det dages nok engang (DAT 900)
Rør ved vort hjerte, vor mund, vore hænder (DAT 778)
Vi kommer til din kirke, Gud (DAT 859)

Hans Anker Jørgensen (f. 1945)

Alt kommer væltende, hulter til bulter (DAT 872)
Biler dytter, klokker ringer (DAT 774)
Du satte dig selv i de nederstes sted (TLR s. 111, nr. 49, DAT 825)
Du, som gir os liv og gør os glade (DAT 907)
Du, som lader græsset gro (DAT 835)
Gud i livets dybder (TLR s. 93, nr. 39)
Hvad er det at møde den opstandne mester (TLR s. 105, nr. 45)
Hvad er det, der fylder mit hjerte med stilhed (TLR s. 105, nr. 46)
Hvad er det, du min kære (TLR s. 113, nr. 50)
Hvad har dog denne Jesus gjort? (TLR s. 103, nr. 44)
Jeg er døren ind til verden (TLR s. 107, nr. 47)
Jeg kender en vingård, Den Gode (TLR s. 99, nr. 42)
Jeg så dig, kærlighedens søn (TLR s. 97, nr. 41)
Kom alle folk på denne jord (DAT 851)
Mal byen rød og jorden grøn (DAT 821)
Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig (DAT 812)
Nu svinder solen bort bag aftenskyer (DAT 903)
Når jeg er træt og trist, når modet svigter (DAT 771)
Når kærligheden får magt i verden (TLR s. 101, nr. 43)
Se, hvilket menneske (DAT 779)
Sov, du lille, sov nu godt (DAT 856)
Søger du mod fjerne havne (TLR s. 108, nr. 48)

Usynlige, som ingen kan beskrive ((TLR s. 95,, s. 40)
Vi tror ikke på løgn og reklame (DAT 795)
Vort hjertes dybe længsel (DAT 869)

Sten Kaalø (f. 1945)

Der er i nattens vrimmel (TLR s. 128, nr. 57)
Det brød vi bryder, var kornmark engang (TLR s. 126, nr. 55)
En daglig dag sad tiggeren ved vejen (TLR s. 60, nr. 133)
Frostblank er morgentimens grund (DAT 796)
Fugl og fisk og snegl på jord (TLR s. 127, nr. 56)
Gud, du kan fri hver fattig mand (TLR s. 121, nr. 51)
Guds nådes ord, i sølle dage (TLR s. 131, nr. 59)
Gudsånden lever i tidernes kulde (TLR s. 123, nr. 52)
I den nat af stumme skrig (TLR s. 124, s. 53)
Jeg takker Dig i himlen (DAT 848)
Løs ham, bind op, og lad ham gå! (TLR s. 125, nr. 54)
Se, korset springer ud i sne (TLR s. 135, nr. 62)
Som skabelsens hav (TLR s. 129, nr. 58)
Vær hos os, kære Fader (TLR s. 134, nr. 61)

Holger Lissner (f. 1938)

Der går gennem verden en hinkende dans (TLR s. 145, nr. 65)
Det er påske! Alting springer ud (TLR s. 153, nr. 69)
Du fylder mig med glæde (DAT 860)
Du gik ad de stenede veje (TLR s. 149, nr. 67)
Du tændte i mørket en gnistrende ild (TLR s. 143, nr. 64)
Du vidste, det var sidste gang (TLR s. 162, nr. 74)
Et år er endt, og rige var dets dage (TLR s. 147, nr. 66)
Gud Herrens ord kom til Abraham (DAT 846)
Guds fred er glæden i dit sind (DAT 874)
Gud, vi kalder dig for Far (DAT 773)
Gå gennem byens lange lige gader (TLR s. 155, nr. 70)
Her må alle blomster dø (DAT 881)
Himlenes himle, de rummer dig ikke (DAT 838)
Hvad gør vi, når klokken er faldet i slag (TLR s. 151, nr. 68)
Jesus var bange i ørkenens sand (DAT 809)
Kom, hjælp mig, Herre Jesus (TLR s. 159, nr. 72)
Nu går solen sin vej (DAT 902)
Nu har Du taget fra os (TLR s. 161, nr. 73)
Når kulden svøber sig om træer og kviste (TLR s. 141, nr. 63)
Ånd, når du daler, stilheden taler (TLR s. 157, nr. 71)

Jørgen Michaelsen (f. 1925)

At tro er at komme (TLR s. 179, nr. 84)
En lille eskadre øvelsesfly (TLR s. 174, nr. 80)
Fordi en mand var tro mod dem (TLR s. 173, nr. 79)
Guds ord kan tåle tiden (DAT 847)
Han fødtes ind i tid og rum (TLR s. 169, nr. 76)

Han trådte ind iblandt os (TLR s. 171, nr. 78)
I dag er det Hellig tre Kongers dag (DAT 797)
I det skjulte blev han skærpet (TLR s. 167, nr. 75)
Ind i en hvirvel af liv blev du sendt (TLR s. 181, nr. 85)
Som vintergrene i afmagt rækker (TLR 177, nr. 83, DAT 910)
Suset i sommerens træ (TLR s. 176, nr. 82)
Så er han dog opstanden (TLR s. 175, nr. 81)
Tag trøstigt tiden til dig (TLR s. 183, nr. 86)
Trinitatis - lad vor kirkeårstid hedde, hvad den vil (DAT 843)
Velkommen de Jesus i Nazaret bød (TLR s. 170, nr. 77)

Johannes Møllehave (f. 1937)

Alle skal skrives i mandtal (TLR s. 206, nr. 97, DAT 785)
Denne morgens mulighed (TLR s. 199, nr. 92)
Der lå en sten over Jakobs brøn (TLR s. 204, nr. 95)
Det er angstens sved han sveder (DAT 811)
En far gav to sønner (TLR s. 197, nr. 91)
En stjerne på himlen (TLR s. 195, nr. 90)
Hyrderne stod på marken (DAT 790)
Lazarus lå i sin grav (DAT 885)
Min tro er ikke en svada (TLR s. 189, nr. 87)
Nåden er et ord fra Gud (DAT 871)
Når livet gryr i Guds skaberhånd (TLR s. 201, nr. 93)
Se hvordan de fromme kommer (TLR s. 203, nr. 94)
Som en Judas kysser verden (TLR s. 205, nr. 96)
Svært med et trøstende ord (TLR s. 191, nr. 88)
Tungt er dit åndedrag (TLR s. 193, nr. 89)
Vi trækker streger og sætter skel (TLR s. 207, nr. 98)

Jens Rosendal (f. 1932)

De dybeste lag i mit hjerte (DAT 763)
Den skønne sommerdag (TLR s. 225, nr. 105)
Der er en anden vej (TLR s. 215, nr. 100)
Du som ud af intet skabte (DAT 840)
Du tar os ind i favnen (TLR s. 227, nr. 106)
Fuld af tro bier jeg (TLR s. 221, nr. 103)
Hør os Gud, Almægtige (TLR s. 228, nr. 107)
I dette første morgenskær (TLR s. 213, nr. 99)
I dag skal du løfte dit hoved mod himlen (TLR s. 219, nr. 102)
Jeg ved et træ så gammelt og skønt (TLR s. 231, nr. 109)
Kom, ram vor kolde forårsjord (TLR s. 223, nr. 104)
Kørt træt og kørt fast (DAT 820)
Trængt os småt, men dog med ynde (TLR s. 233, nr. 110)
Ud over land og hav og by (TLR s. 229, nr. 108)
Velsignede stund, hvis morgenlys (TLR s. 217, nr. 101)

Jens Simonsen (f. 1945)

Advent er begyndt (TLR s. 257, nr. 120)
Alle, der taler, er fulde! (TLR s. 261, nr. 122)
Brugbar kun som støv og aske (TLR s. 245, nr. 114)
Du evner at kræve, men ikke at gå (TLR s. 115, nr. 247)
Du gav os sproget med de mange lyde (TLR s. 243, nr. 113)
Gud skabte haven med alle gange (TLR s. 249, nr. 116)
Han kendte selv den vej, han skulle gå (TLR s. 255, nr. 119)
Kærlighed kan aldrig ældes (TLR s. 253, nr. 118)
Min Herre er hyrden, Hans navne (TLR s. 241, nr. 112)
Snart skal det sås, det tørre frø (TLR s. 239, nr. 111)
Ufatteligt, at Gud gør jord og himmel lige (TLR s. 251, nr. 117)
Vraget af menneskeslægten (TLR s. 259, nr. 121)

Lars Busk Sørensen (f. 1930)

Aftenrøde over tage (TLR s. 289, nr. 134)
Bekender, vi har syndet (DAT 764)
Den Kristus, vi kender (TLR s. 279, nr. 129)
Der går i nat et glædesbud (DAT 786)
Det kolde månelys ned mellem vintersorte grene (TLR s. 281, nr. 130, DAT 808)
Du skabte os, Gud, med et evigt ord (TLR s. 273, nr. 126)
Fader over al forstand (TLR s. 271, nr. 125)
Grøn og hellig kredser kloden (TLR s. 267, nr. 123)
Hvor vældig er dit overskud (TLR s. 269, nr. 124)
Lazarus i morgenlyset (DAT 804)
Menneske, din egen magt (DAT 908)
Nu er det Åndens lyse tid (TLR s. 285, nr. 132)
Nu står der skum fra bølgetop (DAT 897)
Solen begynder at gløde (DAT 899)
Som et ansigt, der er slidt (DAT 813)
Spirer af Guds kærlighed (TLR s. 283, nr. 131)
Så vældig en sol er din kærlighed, Gud (TLR s. 275, nr. 127)
Uberørt af byens travlhed (TLR s. 288, nr. 133, DAT 842)
Vi så hans lys i verdens nat (TLR, s. 277, nr. 128)

Inge Hertz Aarestrup (f. 1943)

At elske er at slippe (TLR s. 303, nr. 139)
Blæs, Guds Ånd, på jorden (TLR, s, 311, nr. 143)
Der er nogen som kalder ved fjorden (TLR s. 315, nr. 145)
Der fosser vand af isen (TLR s. 301, nr. 138)
Det vil vi gøre: Vende fra døden til livet og håbet (TLR s. 307, nr. 141)
Du, Gud som skabte hav og jord (TLR, s. 297, nr. 136)
Du Underfulde Skaberånd (TLR s. 299, nr. 137)
Gud, du er alle steder (TLR s. 195, nr. 135)
Herre, dit ord er det levendes stemme (TLR s. 313, nr. 144)
Jeg kender dit ansigt på korset (TLR s. 309, nr. 142)
Jesus kaster ingen sten (TLR s. 305, nr. 140)
Vi blev båret hele vejen (TLR s. 317, nr. 146)

Bilag 2

Gudsbegrebet i de nye danske salmer

Delbegreber		and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Ialt
Bebudelsen	1													
	2	1												
	3													
	T	1												1
Blæst - vind - vejr	1													
	2													
	3		1		2					1			7	11
	T		1		2					1			7	11
Bøn	1													
	2	1							1					2
	3			3										3
	T	1		3					1					5
Dom	1			1	1			3			4			9
	2			1			2	4		1			1	9
	3						1	1						2
	T			2	1		3	8		1	4		1	20
Død	1					1	1				1	1	1	5
	2			8	1				1	1		2	1	14
	3													
	T			8	1	1	1		1	1	1	3	2	19
Dåb	1													
	2	1								1				2
	3	1						1						2
	T	2						1		1				4

Delbegreber		and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Ialt
Enhed (fællesskab)	1			3	4	1	3					3		14
	2	4		2	8	2	5	3			2		1	27
	3			1	1									2
	T	4		6	13	3	8	3			2	3	1	43
Eskatologi	1													
	2				1		1							2
	3													
	T				1		1							2
Evig (allestedsnærværende, almægtig, alvidende)	1	4		4	2	2	5	2		3		1	5	28
	2	1		2	4	1	1		2			1		12
	3			1	1									2
	T	5		7	7	3	6	2	2	3		2	5	42
Fader	1	1		8	6	4	1			8		5		33
	2													
	3													
	T	1		8	6	4	1			8		5		33
Fornuft	1													
	2													
	3				1									1
	T				1									1
Forbindelse	1													
	2													
	3			1										1
	T			1										1
Fred	1	1	1		2		3			1		1	1	10
	2	2	1	1	3		3		2		1	1		14
	3				1							1		2
	T	3	2	1	6		6		2	1	1	3	1	26
Frelse	1							2				1		3
	2		1	4	2	2	1	2	2			1	1	16
	3													
	T		1	4	2	2	1	4	2			2	1	19
Frihed	1			1	3	2	2							8

Delbegreber		and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Ialt
	2	1		1	3									5
	3				1									1
	T	1		2	7	2	2							14
Fødsel - barndom	1													
	2	2		7	1			1	3			4		18
	3													
	T	2		7	1			1	3			4		18
Give	1			5	1	1	4					1		12
	2						1					1		2
	3													
	T			5	1	1	5					2		14
Glæde	1			6	1	1	3	1		3		1	1	17
	2				1		1	2	2		2			8
	3	1											1	2
	T	1		6	2	1	4	3	2	3	2	1	2	27
God	1						2			2				4
	2						1						1	2
	3													
	T						3			2			1	6
Gud	1													
	2	1		1	1				1	1			1	6
	3													
	T	1		1	1				1	1			1	6
Guds rige	1	1	2	1			2			1		5		12
	2	1			2		1	1					1	6
	3													
	T	2	2	1	2		3	1		1		5	1	18
Herre (Guds navne)	1	3	3	5	1	1	3			10	1	1		28
	2	2	3	11		2	1	2		1	1		1	24
	3			1										1
	T	5	6	17	1	3	4	2		11	2	1	1	53
Himmelfart	1												1	
	2			1	4									6

Delbegreber		and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Ialt
	3												1	
	T			1	4									6
Håb	1	1		1		1	2			3		3		11
	2	4		4	4	3	1	1	2			1	1	21
	3													
	T	5		5	4	4	3	1	2	3		4	1	32
Ild	1													
	2													
	3		1	1		1	1	2		2			1	9
	T		1	1		1	1	2		2			1	9
Inkarnation	1													
	2			4	3	2		1		2		5	3	20
	3													
	T			4	3	2		1		2		5	3	20
Kommer (Gud kommer,	1	2		2	1	1	2					2		10
direkte og indirekte,	2	3	1	1	1	3	4	1		1		2	1	18
til mennesker,	3		2	1			3	1			1			8
forbindelsen mellem	T	5	3	4	2	4	9	2		1	1	4	1	36
himmel og jord)														
Kristus	1			1	1		5					3		10
	2													
	3													
	T			1	1		5					3		10
Kærlighed	1	1	6	2	7	4	11		1	10	2	18	5	67
	2	3		5	11	4	4	3	6	1	3	3	1	44
	3	1		3				1				2	3	10
	T	5	6	10	18	8	15	4	7	11	5	23	9	121
Lidelse - kors	1													
	2	10		9	15	7	6	6	6	2	2	4	2	69
	3													
	T	10		9	15	7	6	6	6	2	2	4	2	69
Liv - leve	1	1	1	2	5	1	3	2		7		10	1	33
	2	4		5	4	2	4	3	1	2	2	1	2	30

Delbegreber		and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Ialt
	3				1	1				1			1	4
	T	5	1	7	10	4	7	5	1	10	2	11	4	67
Lys	1		6	13	1	5	7	1	1	9	1	10	2	56
	2	2		10	6	6		8	2	2		4	2	42
	3			1	3		3		1	3		2	1	14
	T	2	6	24	10	11	10	9	4	14	1	16	5	112
Magt	1		1	6	5	2	4		1	2	1	3	1	26
	2	3		4	12			1				3		23
	3	1			4	1	1	1				1	2	11
	T	4	1	10	21	3	5	2	1	2	1	7	3	60
Menighed	1		1	1			1			2				5
	2	1						1						2
	3	1			1							1		3
	T	2	1	1	1		1	1		2		1		10
Menneske - medmenneske	1	2		2	3		1		2			2	1	13
	2	6	2	4	13	2	2		1		2	3	10	45
	3	1				1								2
	T	9	2	6	16	3	3		3		2	5	11	60
Nadver	1													
	2	4		5	12	5	1	1		1		1	1	31
	3		1											1
	T	4	1	5	12	5	1	1		1		1	1	32
Nærhed - fjernhed	1		1	2			1	1		1		1	1	8
	2	1												1
	3													
	T	1	1	2			1	1		1		1	1	8
Nåde	1	1		3		2	2	3		1	1	4		17
	2		1	2		2		2	3					10
	3								1					1
	T	1	1	5		4	2	5	4	1	1	4		28
Omsorg, hjælp og trøst	1			10	5		6	1		5	3	4	1	35
	2	3		3	4		5	2	1			1	3	22
	3	1			3							2		6

Delbegreber		and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Ialt
	T	4		13	12		11	3	1	5	3	7	4	63
Opretholder	1			1						2		1		4
	2													
	3													
	T			1						2		1		4
Opstandelse	1													
	2	2			2	6	2	3		1	1	3	2	22
	3					1								1
	T	2			2	7	2	3		1	1	3	2	23
Ord - kommunikation	1	1	4	10	5	8	8	5	1	4	2	4	15	67
	2	6	2	3	3	3	1	2	3		1	2	2	28
	3		1		2	1	2	1	2	2		1	1	13
	T	7	7	13	10	12	11	8	6	6	3	7	18	108
Ordet - Kristus	1													
	2	2	2	1		5	1	2			1			14
	3													
	T	2	2	1		5	1	2			1			14
Retfærdighed	1						1			2				3
	2													
	3													
	T						1			2				3
Skaber - skabelse	1	3	3	13	11	10	3	1	3	11	2	18	5	83
	2	1			2	3						1		7
	3			1	3		1	1		1			1	8
	T	4	3	14	16	13	4	2	3	12	2	19	6	98
Skjult	1	2	2	5	3	1	5		1		4	3		26
	2				1			2	1		1			5
	3													
	T	2	2	5	4	1	5	2	2		5	3		31
Søn	1													
	2			5	1	2		1	2	1		8	4	24
	3													
	T			5	1	2		1	2	1		8	4	24

Delbegreber		and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Ialt
Tak til Gud (lovsang)	1		1	3		1	1							6
	2				1									1
	3						1		1					2
	T		1	3	1	1	2		1					9
Tilgiver	1		2	5			1			1				9
	2	2			1	1			1				2	7
	3													
	T	2	2	5	1	1	1		1	1			2	16
Tro, trofast	1			2			4			1				7
	2	1			1		1	1	1				1	6
	3	1												1
	T	2		2	1		5	1	1	1			1	14
Universet	1			2								1		3
	2					1						1		2
	3													
	T			2		1						2		5
Vilje	1			1	2		3					3		9
	2							1						1
	3													
	T			1	2		3	1				3		10
Ydmyg	1													
	2	2		1	3		1							7
	3													
	T	2		1	3		1							7
Ånd - ånde	1				1	1	1					2	1	6
	2				1						1			2
	3		1	2			1		1				4	9
	T		1	2	2	1	2		1		1	2	5	17
Ialt	1	24	34	121	71	50	101	22	10	89	22	112	41	697
	2	76	13	105	132	62	53	57	44	18	20	53	46	679
	3	8	7	16	24	6	14	9	6	10	1	10	22	133
	T	108	54	242	227	118	168	88	60	117	43	175	109	1509

Bilag 3

Gudsbegrebet i de nye danske salmer

Belægsteder pr. salme

	and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Gennemsnit
Antal salmer	18	12	24	25	14	20	15	16	15	12	19	12	202
1.-3. trosartikel	6,0	4,5	10,0	9,0	8,4	8,4	5,9	3,8	7,8	3,6	9,2	9,0	7,5
1. trosartikel	1,3	2,8	5,0	3,0	3,6	5,0	1,5	0,6	5,9	1,8	5,9	3,4	3,5
2. trosartikel	4,2	1,1	4,4	5,3	4,4	2,7	3,8	2,8	1,2	1,5	2,8	3,8	3,4
3. trosartikel	0,4	0,6	0,6	0,9	0,4	0,7	0,6	0,4	0,7	0,1	0,5	1.8	0,7

Bilag 4

Gudsbegrebet i de nye danske salmer

1., 2. og 3. trosartikel i procentvis fordeling

	and	bra	joh	jør	kaa	liss	mic	møl	ros	sim	sør	aar	Gennemsnit
1. trosartikel	22,2	63,0	50,2	31,4	42,4	60,1	25,0	16,7	76,1	51,2	64,0	37,6	46,3
2. trosartikel	70,4	24,0	43,6	58,4	52,5	31,6	64,8	73,3	15,4	46,5	30,3	42,2	45,1
2. trosartikel	7,4	13,0	6,2	10,2	5,1	8,3	10,2	10,0	8,6	2,3	5,7	20,2	8,7
Ialt	100.0	100,0	100.0	100,0	100.0	100,0	100.0	100.00	100.1	100,0	100.0	100.0	100,1

Bilag 5.

Gudsbegrebet i de nye danske salmer

Delbegreber, der forekommer i mindst 5 % af materialet

Kærlighed (121)
Lidelse - kors (69)
Liv - leve (67)
Lys (112)
Magt (60)
Menneske (60)
Omsorg (63)
Ord (108)
Skabelse - skaber (98)

Delbegreber, der forekommer i mindst 2 % af materialet

Enhed - fællesskab (43)
Evig (allestedsnærværende m.v.) (42)
Fader (33)
Frelse (19)
Fødsel (18)
Glæde (27)
Herre (og andre titler) (53)
Håb (32)
Inkarnation (20)
Kommer - komme (36)
Menneske - medmenneske (60)
Nadver (32)
Nåde (28)
Opstandelse (23)
Ordet - Kristus (14)
Skjult (31)
Søn (24)
Ånd - ånde (17)

Peter Balslev-Clausen er provst, adjungeret professor, ph.d. Han er en fremtrædende hymnolog og har været sekretær for Salmebogskommissionen 1993-2002. Peter Balslev-Clausen var medstifter af Hymnologiske Meddelelser og har været tidsskriftets ansvarshavende redaktør i flere perioder, senest 1997-2005.

KORALBOG 2003. FEEDBACK PÅ RESPONS?

af Peter Weincke

Tilblivelsen af Koralbog til Den danske Salmebog 2003 strækker sig som bekendt over en næsten 10-årig periode, fra nedsættelsen af salmebogskommission og kirkemusikudvalg i 1993, over statusrapport 1996, videre over koralbogsbetænkningen 2000 til det færdige resultat i 2003. Et kæmpeprojekt og et meget ambitiøst projekt er afsluttet. Den nye salmebog er introduceret de fleste steder i Danmark med eller uden kritiske reaktioner. Det er naturligvis vilkårene for enhver ny stor, offentlig publikation. Koralbogen til salmebogen fik ikke samme nydelige finish som salmebogen. Dens lange tilblivelse med høringer og et lydhørt kirkemusikudvalg havde fortjent en lige så nydelig afrunding som salmebogen fik.

Statusrapporten gav anledning til de første kritiske reaktioner fra kirkemusikere og andre med interesse for sagen, ligesom den senere betænkning resulterede i egentlige høringssvar i lighed med salmebogsbetænkningen på samme tidspunkt. Tiden fra høringssvar til udgivelsen på Kroghs forlag blev som bekendt meget problematisk. Kirkemusikudvalget skulle både læse og bearbejde alle høringssvarene, udarbejde et revideret forslag til koralbog med tilhørende forord og endelig sørge for at det færdige resultat blev ført til dørs. Der burde nok have ligget en klarere aftale mellem ministeriet og kirkemusikudvalget vedr. denne sidste fase.

Som bekendt knækkede filmen her. Musikforlaget Wilhelm Hansen, som først havde været på tale som udgiver, trak sig desværre pga. meget lange udsigter for at få en eksklusivaftale, og ministeriet valgte et forlag, der ikke var et musikforlag. Krogs forlag. Et forlag uden professionel erfaring med musikudgivelser. Efter et begyndende, uformelt samarbejde mellem kirkemusikudvalg og forlag kom det til et endeligt brud.

Resultatet kender vi kun alt for godt : Den nye koralbog er i modsætning til salmebogen udgivet i et håbløst upraktisk og tungt format, ignorerer hermed danske koralbøgers traditionelt liggende format og mangler desuden i modsætning til både statusrapport og betænkning et egentligt forord med behandling af forhold som melodihenvisninger, melodirepertoire, notation, sats, noteapparat osv. Med andre ord : en ufuldstændig, uprætentiøs koralbog, der i sin fremtoning bryder med dansk koralbogstradition og oser af redaktionel frustration. For det var ikke med kirkemusikudvalgets gode vilje, at resultatet blev som det blev. For at slå hovedet på sømmet. Prisen på over kr. 1300,- giver samtidig denne publikation et helt grotesk skær.

Der er allerede skrevet meget om bogens endelige udformning. Det skal der ikke bruges tid på her, men det må slås fast, at bogen i dens nuværende form ikke fremstår som en egentlig seriøs koralbogspublikation, men snarere som en halvfærdig node-billedbog.

Som koralbogen foreligger nu, er den derfor meget vanskeligt at vurdere som fagmand. Et forord ville have givet kirkemusikudvalget mulighed for at præsentere sine ideer og derved muliggjort en fair behandling fra anmelderside. Af samme grund har undertegnede som så mange andre i kirkemusikkredse henvendt sig til udvalget for at anmode om en offentliggørelse af forordet. Dette er netop sket, og forordet ligger nu på DOKS' hjemmeside, www.doks.dk

For den interesserede læser er det imidlertid muligt at følge med i udvalgets overvejelser som de forelå umiddelbart efter høringssvarene til salmebogskommissionen. Overvejelserne ligger på kirkeministeriets hjemmeside i form af en Redegørelse fra Det kirkemusikalske udvalg (juni 2002)

http://www.km.dk/nyheder/salmebet/forord_melodier.pdf

Læser man de to dokumenter, er det tydeligt, at redegørelsen har dannet udgangspunkt for det forord, som altså først nu er offentliggjort.

I det følgende vil jeg beskrive koralbogens disposition for herefter at koncentrere mig om nogle enkelte aspekter af bogens områder, der

har været kritiseret i den kirkemusikalske debat.

Disposition

Koralbog til den danske Salmebog 2003 er disponeret som en 2-binds publikation, Bd. I indeholder 568 koraler hvoraf et lille udvalg efterfølgende også bringes med becifring. Derudover højmesseordningen (1992) og alfabetisk register. Bd. II indeholder kildefortegnelse, komponistregister, kronologisk melodioversigt, noter til de enkelte melodier samt diverse registre.

Koralbogens brugervenlighed skal naturligvis først og fremmest ses i forhold til salmebogen. Kan man hurtigt finde hen til en melodi til en pågældende salme? Salmebogen angiver over hver salme som hidtil evt. komponist til salmens melodi og/eller henviser til en anden salmes melodi. Dette princip er hensigtsmæssigt og nemt at håndtere. Ved en enkelt salme kommer man dog på arbejde: nr. 520 i salmebogen, Chr. Richardts *Du, som freden mig forkynder* meddeler som melodi : *Herre jeg vil gerne tjene*. Ingen *melodi* med den titel findes dog i koralbogen. Men der findes en *salme* med de ord. Og det er salmebogens nr. 373 som anviser melodien *Du, som vejen er og livet*! Noget af et detektivarbejde man bliver bragt på for at kunne spille til *Herre jeg vil gerne tjene,* som i øvrigt kun indeholder et enkelt vers.

Derudover kræves en ganske god kondition for at håndtere koralbogen. Det uhensigtsmæssige format betyder, at en række koraler står meget højt på siden, så man skal bøje nakken bagover for at få styr på noderne. Det virker desuden som noget af en nødløsning, når man f.eks. slår op på koral nr. 360 *Min Gud, jeg gammel er og grå.* Her er koralen udskrevet øverst på siden med halvanden nodelinje. Resten af siden er blank! Det gælder generelt, at man har øvet vold mod den traditionelle koralbogs opsætning med dets rolige nodebillede med koraler på fuldt udskrevne linjer i sidernes fulde bredde.

Koralbogen er endvidere meget svær at have stående på et opretstående klavers nodepult. På grund af sin tyngde og tykkelse står den ikke stabilt på nodepulten og virker derfor besværlig at have med at gøre.

Det er vel nok de færreste organister, der ledsager den liturgiske musik direkte fra koralbogen. De fleste har separate ark stående på nodepulten med melodier og satser hentet fra koralbog, musiktillæg eller andre samlinger. Ikke desto mindre må man forvente, at der i en ny dansk koralbog findes en samlet oversigt over den liturgiske musik til en dansk højmesse. Det er ikke tilfældet med den nye koralbog. Der findes ganske vist et højmesseafsnit, der følger Musiktillæg II's vejledende eksempler, men her mangler f.eks. noder til ikke uvæsentlige led fra Ritualbogens *Noter til højmesseordning* som f.eks. det vidt udbredte Kyrie og Gloria og Det Store Litani. En version af Kyrie-satsen står midt inde i koralbogen alfabetisk under *Herre Gud Fader i Himlen.* Gloria-leddet står der slet ikke. Thomas Laubs Litani fra 1922 står stadig som i Den danske Koralbog 1954 (fremover DDK) midt i koralbogen, selvom det ville være mere hensigtsmæssigt at rykke det hen i et samlet afsnit med al den liturgiske musik.

Og så kan man naturligvis ikke undre sig over, at eksemplerne på den liturgiske musik generelt bygger på Musiktillæggene , der jo må siges at være den nyeste samling med liturgisk musik i Danmark udgivet efter den nye højmesseordning (1992). Flere af udgiverne af Musiktillæggene har også siddet i salmebogskommissionens kirkemusikudvalg. Udgiverne af musiktillæggene gjorde dog allerede dengang opmærksom på, at "musikken og alle henvisninger til andre udgivelser kun er at betragte som vejledende" (forord 1993). Det er således lykkedes for udgiverne at få lempet deres versioner, harmoniseringer og notation af den liturgiske musik ind i den nye koralbog. Men der er stadig tale om *vejledende* eksempler, og man kan derfor stadig frit anvende de gængse liturgiske satser fra DDK, i øvrigt separat udgivet i året før Musiktillæggene af Henrik Glahn og Torben Schousboe (*Musikken til den danske Højmesse*, Edition Wilhelm Hansen 1992).

Opsætning og typografi i koralbogens liturgiske afsnit er af langt ringere kvalitet end i Musiktillæggene. Man savner således konsekvens og grundighed i følgende skrivemåde:
Fra side 399:
6. Læsning fra det game testamente (evt. fra Det nye Testamente (epistel)).
Endvidere kan det undre, at kirkemusikudvalget ikke har overvejet at redigere lidt i notation og harmoniseringer fra Musiktillæggene. Her skal gives et par eksempler.
Det virker meget uigennemtænkt at bringe *Sursum Corda (Opløft jeres hjerter)* med pundnoder uden taktsteger for herefter at lade menighedens svar *Hosianna* bringe med fjerdedelsnoder og taktstreger! Når *Helligsangen* i nadverritual C bringes med både fuldt optrukne taktstreger, vejrtrækningstegn (!) og pauser, virker det da også som en næsten trodsig reaktion mod Den danske Koralbogs notation af samme sats med meget sparsom brug af taktstreger.
Helt anderledes fornuftigt er bd. II sat op med overskuelig kildefortegnelse, historiske noter til de enkelte melodier og diverse registre. Men allerede på første side (side 7) bliver man konfronteret med koralbogens ufuldstændige præsentation. Det virker meget dilettantisk, at der som undertitel til Kildefortegnelse oplyses *(revideret maj 2003)*
Hvad vil udgiverne med denne oplysning? Burde det ikke være indlysende, at udgiverne af en ny koralbog har set med friske øjne på de tilgrundliggende kilder. Da bogen er udgivet i 2003 er det ikke engang nødvendigt at skrive årstallet for revisionen. Det siger sig selv. Og hvad vi skal bruge *maj måned* til, forekommer som en redaktionel svipser. (Der findes måske også oplag af den nye koralbog med en kildefortegnelse redigeret i april måned i det Herrens år 2003 A.D.?) Ikke mindre særpræget bliver det, når man læser følgende passus i første afsnit (bd. II, side 7) (min kursivering):
"Afviger den til melodien knyttede tekst fra tidligere kendt praksis uden angivelse i noten, er ændringen sket med *nærværende forslag til ny salmebog og ny koralbog.*"

Skal man tage dette budskab alvorligt, vil det sige at de to bøger jeg sidder med i hånden lige nu kun er et *forslag* til ny koralbog. Det er langt ude. Tilsyneladende har udvalget ikke ulejliget sig med at læse korrektur på bd. II's introduktion til kildefortegnelse, selvom denne kun fylder en enkelt spalte.
Selve kildefortegnelsen fremstår derimod ualmindelig nydelig og præges af, at man har udnyttet den gode plads på siderne med kun få forkortelser. I DDK var pladsen trang og der anvendtes derfor et utal af forkortelser, der kunne være generende, når man som læser gerne ville sætte sig ind i de enkelte koralers forhistorie. Dette princip er klogeligt fraveget af udgiverne af den nye koralbog. Kun i *afsnittet Standardværker/Antologier* fastholdes det for evangeliske kirkemusikere nærmest hellige bogstav Z. om Johannes Zahn : *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder*, mens Tucher (*Schats des evangelischen Kirchengesangs im ersten Jahrhundert der Reformation...*) er skrevet helt ud.

Reaktion på høringssvar
Som bekendt blev den blå koralbogsbetænkning fulgt op af en række høringssvar fra forskellig kompetent side. Jeg vil i det følgende løbende henvise til 2 af disse: Høringssvaret fra Roskilde Domkirkes organister (publiceret i Organistbladet 2001/11 v/ Finn Evald, Kåre G. Nielsen og Kristian Olesen: *Salmebogskommissionen forslag til ny koralbog, Høringssvar fra Roskilde Domkirkes organister*) og fra Samfundet Dansk Kirkesang (se www.kirkesang.dk/Høringssvar v/ Peter Weincke : *Koralbog. Lærebog eller spillebog,* publiceret i Hymnologiske Meddelelser oktober 2001, nr. 3), fremover Roskilde og Dansk Kirkesang.
Begge høringssvar behandler en lang række problematiske forhold i koralbogsbetænkningen nr. 1381 : koralernes satsmæssige fremtoning (udskreven generalbassats eller korisk sats), sluttoner, pauser og fermater, taktsignaturer og anvendelse af taktstreger (korte som lange), tekstbuer og bindebuer, vejrtrækningstegn, harmoniseringernes stilistiske forbille-

der og kildemæssige baggrund, noteapparatet, registrene osv.
Alle disse faktorer vil ikke blive behandlet her. Det fremgår af Redegørelsen fra kirkemusikudvalget (2002), at mange kritikpunkter er blevet genovervejet, og at en række af udgivelsesprincipperne er blevet revideret. Det færdige resultat er altså ikke udtryk for manglende lydhørhed overfor kritikken men derimod for udvalgets ønske om revurderede udgivelsesprincipper, hvilket også kommer til udtryk i det netop publicerede forord. Principperne kan man så være enig eller uenig i. Jeg vil imidlertid slå ned på tre områder, som jeg selv finder særdeles væsentlige for enhver kirkemusiker:
Koralsatsernes umiddelbare spilbarhed, deres harmoniske forbilleder og deres afrunding eller slutklang (vedr. slutakkorder, fermater pauser). Alle tre områder behandles både i kirkemusikudvalgets redegørelse og forord.

Spilbarhed

Som kirkemusiker vil man uvilkårligt med en helt ny koralbog i hånden som noget af det første stille spørgsmålet : Hvordan er satserne at spille efter? Er nodebilledet enkelt og roligt, er der taget hånd om stemmeføring, er satserne af en rimelig sværhedsgrad og er de så at sige både orgelidiomatiske og vokalt disponerede. Med andre ord : klinger de godt? Kan de også spilles på et orgel uden pedal, sådan som det fremgik af forordet til betænkningen (side 6 "Satser"). Og hvordan er de overhovedet designet? Som grebsorienterede satser baseret på generalbas-praksis eller som 4-stemmige koralsatser egnet også til vokaludførelse?
Vedr. satsernes spilbarhed siges følgende i Redegørelsen :
Satserne er tilrettelagt med henblik på udførelse på tasteinstrument, her primært orgel.
I revisionsarbejdet efter høringen har bemærkninger om sværhedsgrad for de enkelte satser medført et gennemgribende arbejde med en række forenklinger til følge. Der er her taget det yderligere hensyn til spilbarhed, som høringen gentagne gange betoner det ønskværdige i. Ved de forenklinger, der er foretaget, har hensynet til det oprindelige stilpræg været grundlæggende.
Der er endvidere blevet lagt vægt på, at satserne skal kunne spilles uden pedal, og man har fundet det rimeligt ved enkelte satser fra generalbas-tiden at tilføje en bemærkning om 'manualiter-udførelse'.
Det har været en fortsat bestræbelse, at satsernes sværhedsgrad ikke overstiger de krav til instrumentale færdigheder, som er forudsat i for eksempel Den Danske Koralbog.
For en del af de historisk set tidlige satser gælder det, at der er foretaget yderligere justeringer i forhold til de oprindelige vokale satser, og disse er i højere grad blevet bragt nærmere den redaktionspraksis, der også ses i tidligere danske koralbøger.
Senere tiders satser er ligeledes blevet justeret, såvel i henseende til stilpræg som til sværhedsgrad
Holdningen i denne redegørelse er gengivet stort set uændret i forordet og vidner om, at kirkemusikudvalget har ønsket at tage kritikken vedr. satsernes spilbarhed alvorligt. I det følgende skal det undersøges, hvorvidt kirkemusikudvalget så har ført dette ønske om lydhørhed ud i livet.
Hvad angår spilbarhed bemærkede Roskildekritikerne, at en koral som *Gud skal alting mage* (se eks. 1) pga. ændring af kadencen lige inden repetitionstegnet har gjort satsen umulig at spille manualiter. Den unødigt store afstand mellem bas og tenor er årsag dertil. Kritikken er ikke taget til efterretning. Satsen ser stadig således ud :

172. Gud skal alting mage

Johann Crüger 1653

Gud skal al - ting ma - ge, som mig al - le da - ge fav - ner i sit skød,
han, som mig ud - valg - te og blandt si - ne tal - te, før - end jeg blev fød.

Eks. 1 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

Endvidere gør Roskilde opmærksom på at Weyses koral *Den store , stille nat går frem* (se eks. 2), her i Yngve Tredes harmonisering efter Weyses klaversats er af en sværhedsgrad, der ikke tidligere er set i nogen dansk koralbog. Ej heller denne indsigelse er taget til efterretning.

57. Den store, stille nat går frem

C. E. F. Weyse 1838

Den sto - re, stil - le nat går frem med lys fra Him - me-lens sa - le; hvert lys er sol for
sjæ - les hjem i ho - je-re verd - ners da - le.

Eks. 2 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

Roskilde slår endvidere ned på en koral som Johann Hermann Scheins *Ak, Fader! Lad dit ord og Ånd*, der i betænkningen er iklædt komponistens originale harmonisering, hvis springende bas og "tunge" e-mol harmonik mildest talt virker meget bastant. Thomas Laub foreslog en mere glidende basgang og et mere varieret akkordvalg, hvor grund- og parallelakkorder veksler. Dette forslag kom med i DDK og prioriteres klart af Roskilde. Også denne kritik har prellet af på kirkemusikudvalget.

Dansk Kirkesang anførte, at en sats som *Det mulmer mod den mørke nat* (tysk visemelodi) fremstod meget akavet, baseret som den var på Kingos generalbas i *Åndeligt Sjungekor*. Kritikken er tydeligvis taget til efterretning, og satsen fremstår nu meget mere smidig og orgelidiomatisk.

Kommissionen har også taget lidt hensyn til Dansk Kirkesangs anke over den meget dybt udskrevne bas i Freylinghausens *Jeg går i fare hvor jeg går*, idet noterne meddeler "...enkelte oktavomlægninger af bassen". Man har dog ikke veget tilbage for at bringe koralen med udgangspunkt i generalbasstilen (jfr. "Harm.: Breitendich (generalbassats)"). Satsen kan kun med nogen vanskelighed spilles manualiter (evt. klaver), og der er stadig for mange kunstigt klingende ottendedelsbevægelser i pedal.

Så meget desto mere bemærkelsesværdigt er det, at kommissionen i Freylinghausens *Op min sjæl, thi sol er oppe* (se eks. 3) stik imod sine egne editionstekniske principper følger

DDK's noget strengere sats endog med kirketonal vending i sidste sætning :

442. Op, min sjæl, thi sol er oppe

Freylinghausen 1704

Op, min sjæl, thi sol er op - pe, stra - ler - ne på hu - set ler!
Tænk, at du på Zi - ons top - pe Her - rens nå - de - stra - ler ser, som dit hjer - te skal op - ly - se,/

kla - re op for - nuf - tens mørk, al - le sor - te trol - de ky - se til den fæ - le Hel - ved - ørk!

Eks. 3 fra Koralbog til Den danske salmebog 2003

Spørgsmålet om satsernes spilbarhed og stilistiske forbillede hænger sammen og er undertiden svære at skille fra hinanden.

Harmoniske forbilleder

Vedr. satsernes stilistiske forbillede siges der følgende i forordet:

Generelt er der for den enkelte sats tilstræbt et så oprindeligt stilpræg som muligt.

For det tidligste repertoire gælder det dog, at man har arbejdet sig væk fra satsernes vokale anlæg og prioriteret senere tiders generalbaspraksis. Dette er udtrykt således :

I en del af de historiske set tidligste satser er der foretaget justeringer i forhold til de oprindelige vokale satser. I dette arbejde er der bygget videre på den redaktionspraksis, der kendes fra tidligere danske koralbøger. Dette er eksempelvis tilfældet med satsen til "Kom, Gud Faders Ånd, fuldgod."

Senere tiders satser er ligeledes blevet justeret i et forsøg på at gøre dem lettere at udføre.

Umiddelbart må disse oplysninger forstås sådan, at man i en sats som den gl. førreformatoriske *Kom, Gud Faders Ånd fuldgod*, der stammer fra hymnen *Veni redemptor gentium,* hos Thomissøn som salmen *Kom hedningers frelser sand* (Thomissøn, p. 1), har ønsket at videreudvikle den redaktionspraksis, som denne melodi har været udsat for i tidligere danske koralbøger. Men dette synspunkt strider åbenlyst imod redaktionens andet argument

Generelt er der for den enkelte sats tilstræbt et så oprindeligt stilpræg som muligt.

Redaktionens henvisning til *Kom, Gud Faders Ånd, fuldgod* (se eks. 4) er sikkert foranlediget af Roskildes kritik af netop redaktionen af denne sats i betænkningsforslaget. Roskilde-kritikerne var således pikerede over kirkemusikudvalgets brug af begrebet *tværstand* i forbindelse med denne koral (se koralbogsnoterne i bd. II). Kritikerne ankede over det harmoniske indgreb i melodien, der optrådte i betænkningen som *Gådefuld er du, vor Gud,* men i Koralbogen 2003 står under *Kom, Gud Faders Ånd fuldgod.* I DDK kan den findes som nr. 352 *Op dog Sion, ser du ej.*

311. Kom, Gud Faders Ånd fuldgod

Efter førreformatorisk hymne / Erfurt 1524

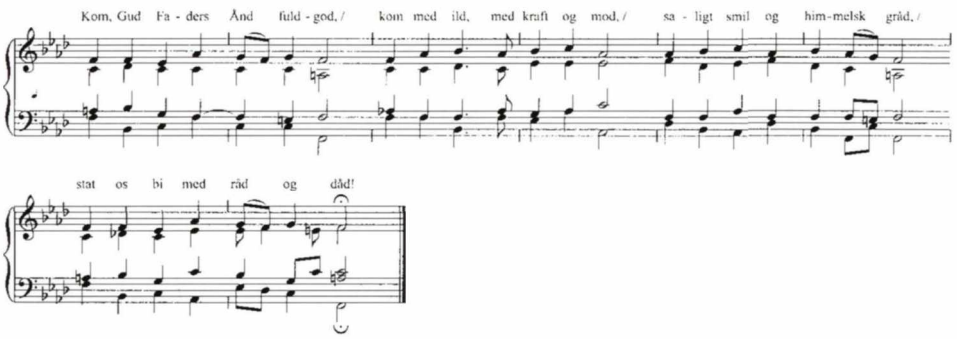

Eks. 4 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

I noten oplyses : ...*udeladelse af tværstand ved overgang mellem t. 5 og 6* (bør være 6 og 7). Roskilde-kritikerne anfører, at der for det første ikke er tale om tværstand, for så vidt som fortegnsskiftet sker mellem to forskellige perioder, for det andet, at kirkemusikudvalget ikke har udført samme indgreb mellem t. 2 og 3. Hvorfor ikke? Det er inkonsekvent og overhovedet et unødvendigt indgreb. Variantakkorder i den periodes musik er jo netop en karakteristisk ingrediens og optræder også i de første danske koralbøger. Skal indgrebet forstås som en videreudvikling af den *redaktionspraksis, der kendes fra tidligere danske koralbøger*? Hvis ja, er det ikke en saglig videreudvikling. Samtidig strider det mod redaktionens andet editionsprincip :

Generelt er der for den enkelte sats tilstræbt et så oprindeligt stilpræg som muligt.

Interessant er det således at observere samme korals *oprindelige stilpræg,* som det fremgår af nogle af de tidligste danske koralbøger, Breitendich (1764) (se eks. 5) og Schiørring (1783) (se eks. 6). Schiørrings version, der er den, der i melodisk henseende i næsten uændret form har overlevet til i dag, anvender netop den for den tid ikke ualmindelig tonika variant, mens Breitendich er mere puritansk i sit akkordvalg

:

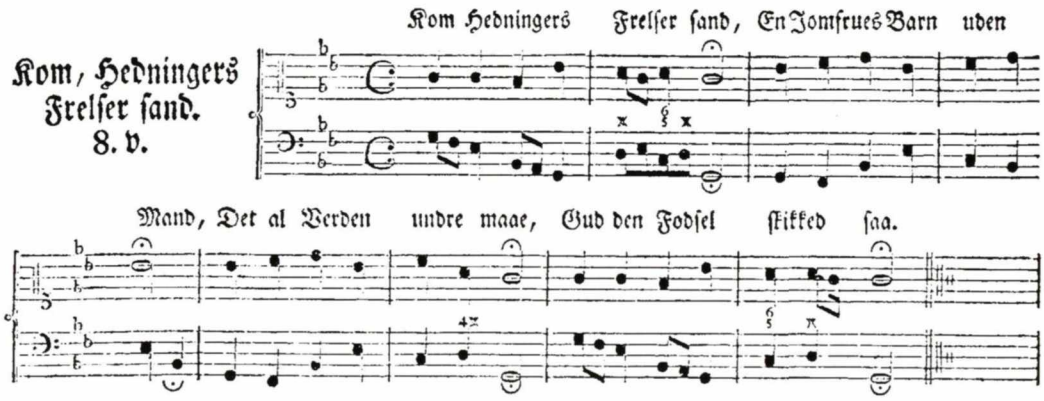

Eks. 5 fra F.C. Breitendich: Choral-Bog 1764, faksimile-udgave ved Henrik Glahn, Samfundet Dansk Kirkesang, København 1970

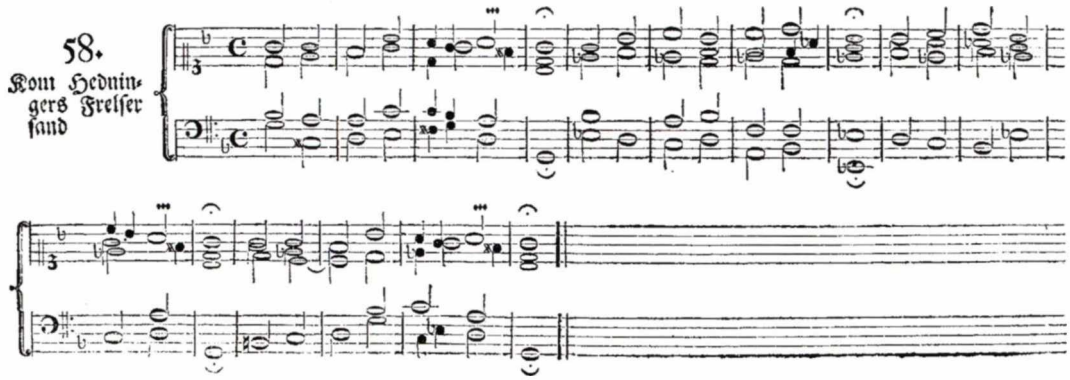

Eks. 6 fra Niels Schiørring: Choral-Bog 1783, faksimile-udgave ved Samfundet Dansk Kirkesang med historisk indledning og melodifortegnelse ved Ea Dal, København 1978.

Kritikken er ikke blevet hørt. I øvrigt havde det satsmæssigt været mere elegant at lade tenor og bas gå i enklang på f i t. 6 (se eks. 4) ("himmelsk gråd"). Ved den valgte løsning bliver satsen på dette sted meget akkordmæssig tung pga af ottendedelsbevægelsen.

Spørgsmålet om satsernes harmoniske forbilleder er for mig at se noget af det væsentligste at beskæftige sig med i den nye koralbog. Men det er tydeligvis en hellig ko for kirkemusikudvalget, et område, der er indiskutabelt og for læseren uigennemskueligt. Man finder hverken i redegørelsen eller i forordet nogen erklærede indrømmelser fra kirkemusikudvalget overfor høringens kritik af satstyper. Som læser må man konkludere, at i det omfang udvalget har kunnet tilstræbe et *så oprindeligt stilpræg som muligt* er det sket, bl.a. med anvendelse af generalbas-praksis. Og i det omfang, udvalget har skønnet, at der skulle bygges *videre på den redaktionspraksis, der kendes fra tidligere danske koralbøger*, ja der har man handlet på egen hånd, evt. også hvis det skulle betyde, at den anvendte argumentation herfor ikke hænger sagligt sammen.

Selvom der således ikke forekommer en redaktionel indrømmelse overfor høringens kritik vedr. satstyper, er det dog tydeligt, at udvalget har været opmærksom på kritikken. I nogle tilfælde har denne prellet af, i andre tilfælde er den blevet forstået. I det følgende skal gives en række eksempler.

I betænkningen var en af de smukkeste satser i koralrepertoiret, *Almindelig er Kristi kirke* bragt i en version, der byggede på Goudimel 1547 (se eks. 7) :

ALMINDELIG ER KRISTI KIRKE

Lyon 1547

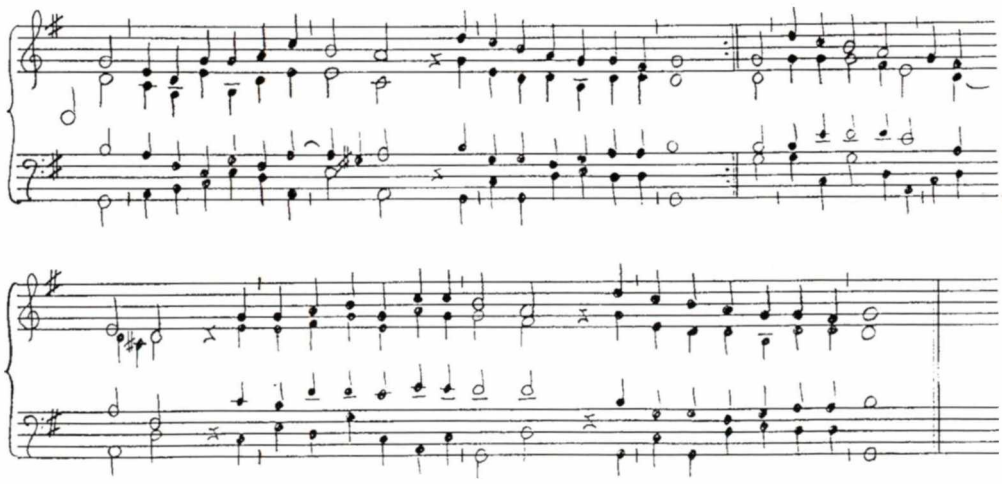

Eks. 7 fra Betænkning nr. 1381 (2000)

Bemærkelsesværdigt for denne harmonisering var set med Roskildes øjne en basgang, der var "præget af alt for mange og store spring, der ikke afbødes af trinvis bevægelse". Her gør Roskilde sig altså til talsmand for Thomas Laubs sans for enkel stemmeføring og kirketonal harmonisering, præget af et stort udvalg af modale akkorder som grund- eller sekstakkorder som en reaktion mod betænkningsforslagets yderst spartanske udvalg af akkorder, om end disse hviler på Goudimels autentiske akkordvalg fra 1547. Som bekendt tilføjede Laub satsen ikke bare lineære men også harmoniske kræfter, bl.a. med den karakteristiske kirketonale sammenstilling af G-dur, F-dur og C-dur akkorderne i sidste linje. Denne vending må siges at være særdeles velklingende som både orgel- og korsats.

Jeg foretrækker som Roskilde klart udformningen i DDK. Kirkemusikudvalget har også tydeligvis lyttet til kritikken og har opgivet Goudimels akkordvalg (se eks. 8):

13. Almindelig er Kristi kirke

Lyon 1547

Al - min - de - lig er Kri - sti kir - ke. et be - de - hus for al - le folk,
og kun i den vil An - den vir - ke som kær - lig - heds og sand - heds tolk: i ti - dens løb så

lidt den skif - ter sin tro og dåb som Gud og stif - ter. for - jæt - tel - ser så lidt som And.

Eks. 8 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

Derimod har man sænket satsen fra G til F, hvilket er rigtig synd, for den klinger smukkest i G og kan sagtens synges i denne toneart.

Vi berører her et kernepunkt i hele det nye koralbogskoncept. Det er tydeligt, at redaktionen selv har været splittet mellem Laub/DDK's sans for linearitet, kirketonalitet og vokalklang og mange kilders harmonisk mere primitive generalbasprægede grebsharmonik. Det er et faktum, at dansk koralbogshistorie bevæger sig fra den grebsorienterede, let udsmykkede generalbassats hos Breitendich, over den mere stemmeføringsmæssigt bevidste sats i Schiørrings koralbog helt frem til Thomas Laubs sats, der er udtryk for en syntese mellem et instrumentalt og vokalt satsarbejde. Kommissionen stillede allerede i betænkningen tydeligvis spørgsmålstegn ved, om denne udvikling nu også var positiv.

Også kommissionens holdning til etablerede satstekniske virkemidler kan diskuteres. Roskilde ankede i sin kritik f.eks. over den mangelfulde håndtering af altens dissonansopløsning i næstsidste takt af *Befal du dine veje* som gengivet i betænkningen (se eks. 9) :

BEFAL DU DINE VEJE (b)

Senere traditionel form

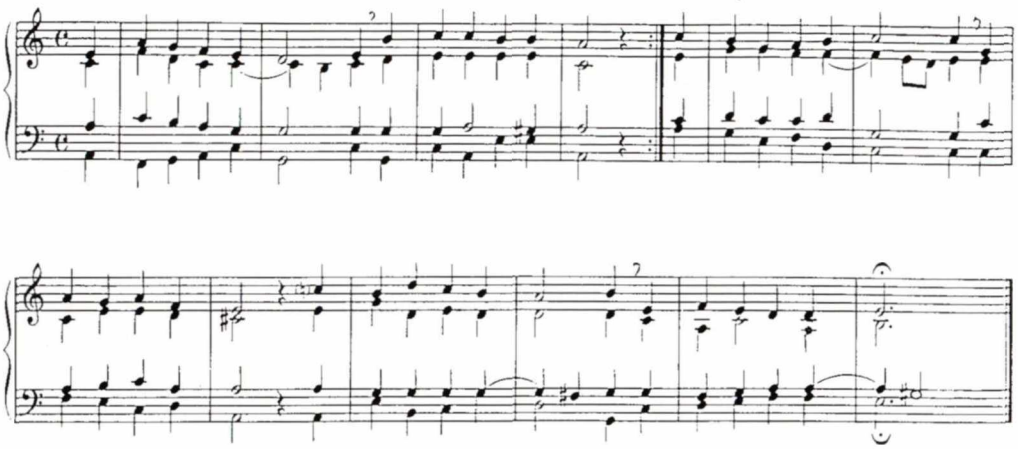

Eks. 9 fra Betænkning nr. 1381 (2000)
Kritikken er taget til efterretning (se eks. 10)
og kadencen ser nu således ud :

24 b. Befal du dine veje

Senere traditionel form

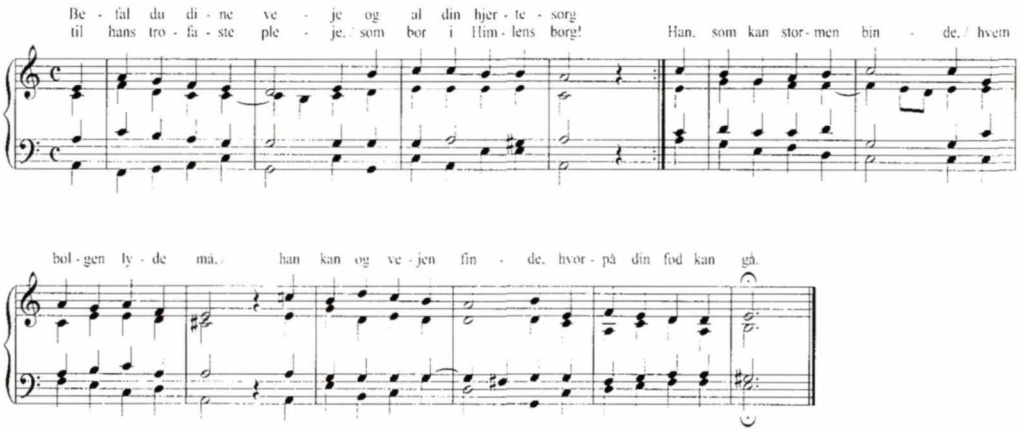

Eks. 10 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

Iflg. noterne til koralen er harmoniseringen baseret på DDK 1954 med forenkling af alt i næstsidste takt og tenor i sidste takt. Men tenorens afslutningsmotiv fra DDK 1954 var tydeligvis et vokalt træk, som redaktionen har barberet væk. Sådanne motiver kender vi jo fra forskellige andre satser i DDK1954, tænk f.eks. på Laubs *Hil og frelser og forsoner* og *En rose så jeg skyde.* Er de også barberet væk, kunne man spørge?

For *Hil dig frelser og forsoner*s vedkommende er svaret JA (se eks. 11, sidste takt) :

217. Hil dig, Frelser og Forsoner

Thomas Laub omkring 1890

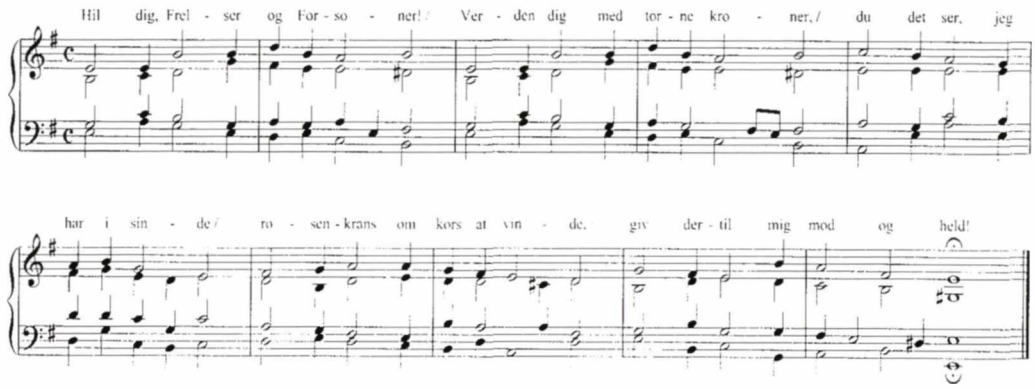

Eks. 11 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

Harmoniseringen er iflg. noterne baseret på Prahl og Heinebuch 1895 og Laub 1902. Men altså ikke på Laub 1918 og slet ikke på DDK 1954. I Laubs version fra 1918 intensiveres det vokale udtryk, der er fulgt op i DDK med trinvise bevægelser og forudhold i de enkelte stemmer. I Koralbog 2003 er satsen gjort unødigt tungere som profil til Hoffmanns romantiske sats.

I *En rose så jeg skyde* (se eks. 12) er det vokale anlæg derimod bevaret. Altens oprindeligt korte nedtur til a i t. 3 (for at undgå oktavparallel) er reduceret til en fjerdedel, hvorved satsen bibringes en større ro i pagt med helheden :

115. En rose så jeg skyde

Köln 1599

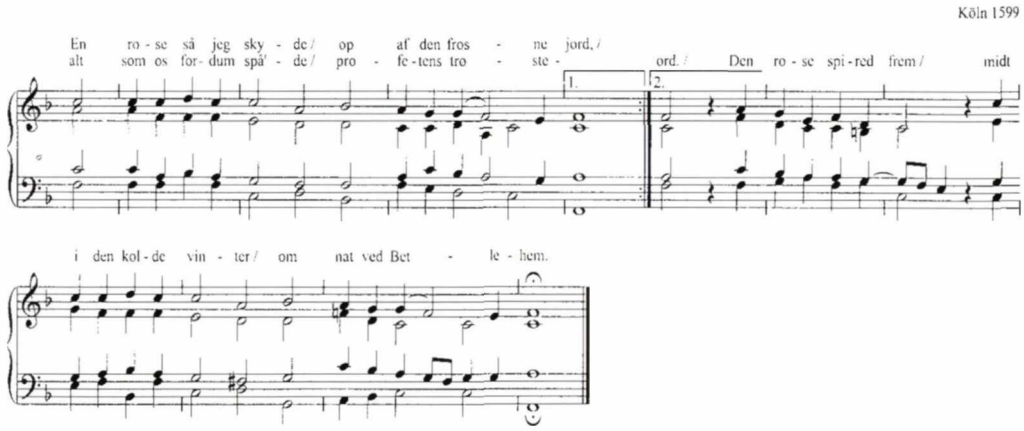

Eks. 12 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

Kirkemusikudvalgets undertiden diffuse omgang med principper og termer fremgik iflg. Roskilde yderligere af betænkningsforslaget til *Herre jeg har handlet ilde* (se eks. 13), hvor kommissionens tidligere omtalte aversion mod "tværstandstilfælde" her ikke har fået konsekvenser :

HERRE, JEG HAR HANDLET ILDE

Johann Crüger 1649

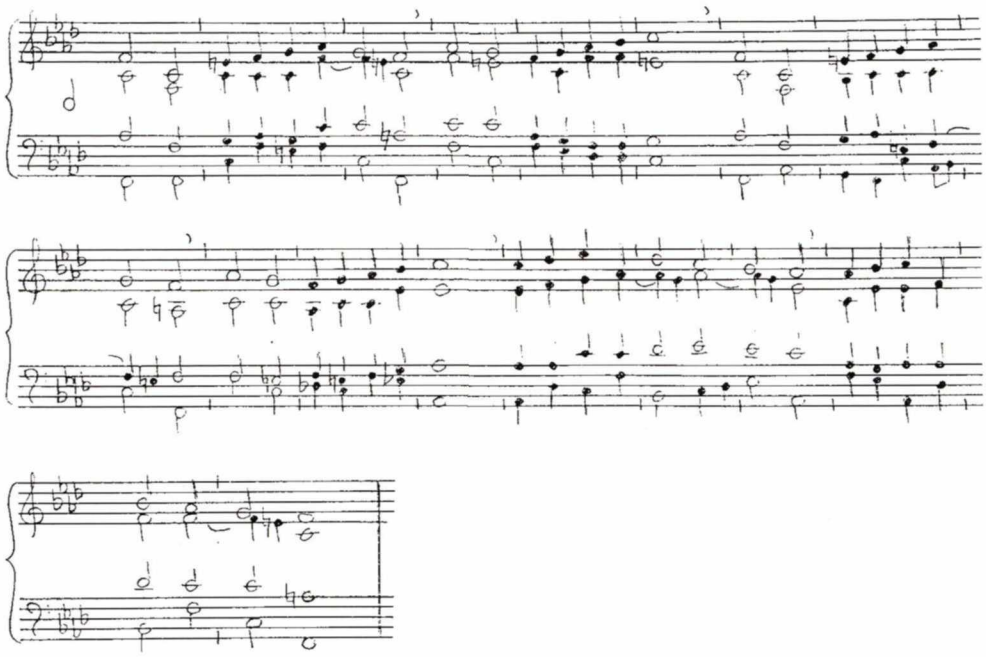

Eks. 13 fra Betænkning nr. 1381 (2000)

Roskilde anker i øvrigt over dette betænkningsforslags på Crüger baserede dårlige harmonisering og "ubehændige" stemmeføring. Jeg tror faktisk, at netop denne sats var udsendt som en prøveballon for at aflæse reaktionerne i den kirkemusikalske offentlighed. Kritikken er tydeligvis blevet hørt, og den endelige version i Koralbog 2003 (se eks. 14) baserer sig harmonisk på Laubs forslag fra 1888 *(Søndag Morgen fra de døde)*. Resultatet er en usædvanligt smukt klingende sats, hvis største ændring i forhold til DDK er andet systems indledende mol-akkord. Satsen er vokal i anlægget, og det kan egentlig undre, at kirkemusikudvalget har valgt at basere den endelig version på Thomas Laub :

204. Herre, jeg har handlet ilde

Johann Crüger 1649

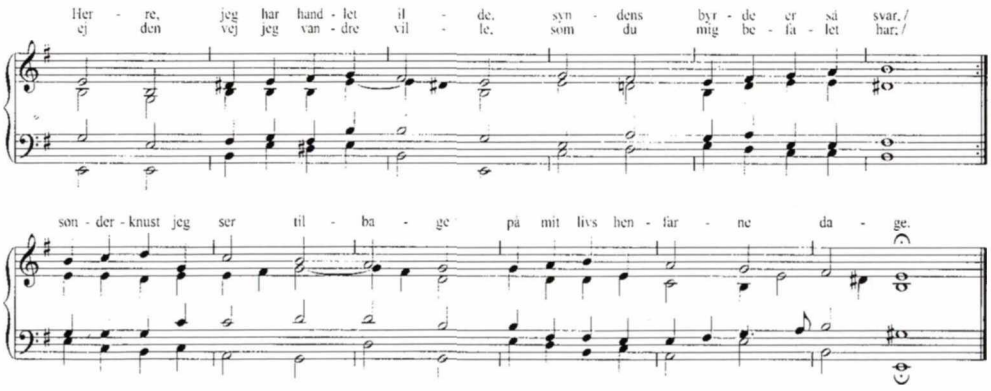

Eks. 14 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

Det har været anført i debatten, at generalbas som harmonisk og satsmæssig basis for en ny koralbog ofte ikke er hensigtsmæssig, først og fremmest fordi slutresultatet bliver en underlig blanding af påtaget ofte dårligt tilrettelagt 4-stemmighed og grebsorienteret harmonik. Roskilde er særdeles kritisk i så henseende, f.eks. i forbindelse med koralforslaget til Johan Schops

Den klare sol går ned (se eks. 15):

DEN KLARE SOL GÅR NED, DET KVÆLDER MER OG MER

Johann Schop 1642

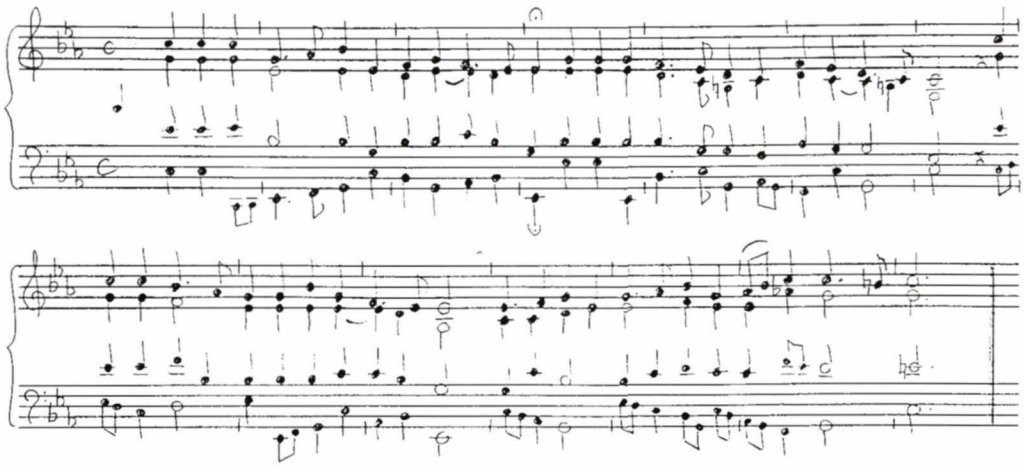

Eks. 15 fra Betænkning nr. 1381 (2000)

Til forsvar for kommissionen kunne her anføres, at generalbassatser udmærket kan fungere som manualiter-sats med en dybt klingende bas og grebsorienteret akkordik (i tæt beliggenhed), hvilket i øvrigt også fremgår af udvalgets netop publicerede forord :

Ved enkelte satser fra generalbas-tiden, hvor basstemmen skønnes mindre egnet til udførelse på pedal, anføres en bemærkning om 'manualiter'-udførelse.

Sådanne satser kan sagtens ligge glimrende i hænderne, evt. som alternativ manualiter ledsagesats. Problemet er blot, at de udpyntede basgange ikke virker naturlige som primær koralsats. Kommissionen fastholder imidlertid i stor udstrækning generalbassatser som satsteknisk model, og Roskilde-kritikken er kun i beskedent omfang taget til efterretning i det aktuelle tilfælde (se eks. 16) og uden 'manualiter' instruks i noterne. Skal satsen udføres på orgel med pedal, forekommer de mange ottendedels-gennemgange i bas som en uvane, som man som kirkemusiker kan have svært ved at forlige sig med:

43. Den klare sol går ned, det kvælder mer og mer

Johann Schop 1642

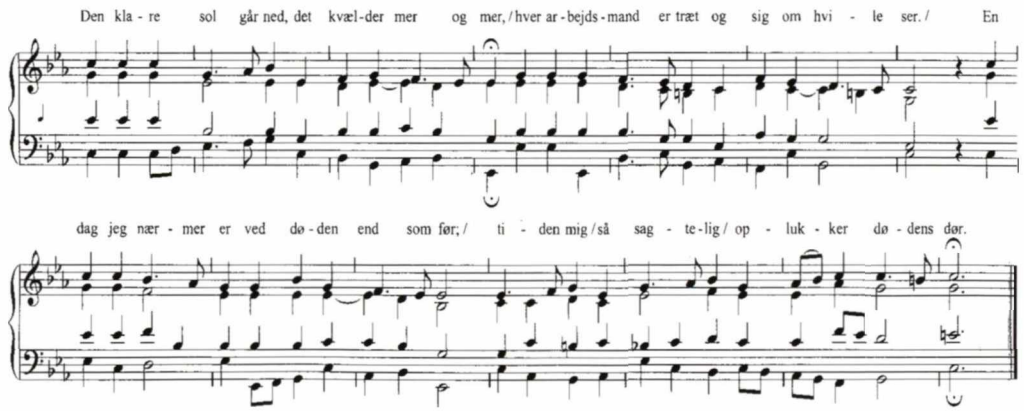

Eks. 16 fra Koralbog til Den danske Salmebog 2003

En af de helt store overraskelser i koralbogsforslaget var re-introduktionen af Bielefeldts harmonisering til *Dejlig er jorden*, som kommissionen præsenterer om end i en forkert afskrevet version (se tenoren, næstsidste takt). Roskilde-organisterne argumenterer mod harmoniseringen som var det en eksamensopgave, der ikke var bestået. Kommissionen har rettet sig efter kritikken og igen forkastet forslaget til gengæld for Wöldikes sats fra 1936. (Man vil tilsyneladende for alt i verden ikke genbruge satsen fra DDK, som ellers har store fællestræk med Wöldike!)

Lindemanns melodi til *Min mund og mit hjerte* bringes i koralbogsbetænkningen i overensstemmelse med Kalhauges koralbog fra 1863. Roskilde indvender, at den omstændelige harmonik ikke passer til nutidens syngetempo. Overhovedet er satsen hos Kalhauge efter min mening ikke særlig karakteristisk for romantikkens harmoniske rytme, der generelt er langsommere end den friske harmoniske rytme i satser fra reformationstiden. Men nuvel, argumentet preller af hos kommissionen, der fastholder den noget tungere og akkordmættede version fra Kalhauge. Om en forbedring i forhold til DDK er der ikke tale.

Også *Mægtigste Kriste* blev i koralbogsbetænkningen serveret i Bielefeldts harmonisering til stor undren for Roskilde-kritikerne, der kalder harmoniseringen for triviel. Kritikken har ikke gjort indtryk på kommissionen og i Koralbogen 2003 får Bielefeldt derfor det sidste ord (se eks. 17), om end flere passager bestemt ikke er harmoniseringsmæssigt "skrevet efter bogen". Det er således meget kluntet og mere eller mindre uhørt at påbegynde en frase med en sekstakkord (se t. 9) :

372. Mægtigste Kriste, menighedens Herre

Friedrich Ferdinand Flemming 1811

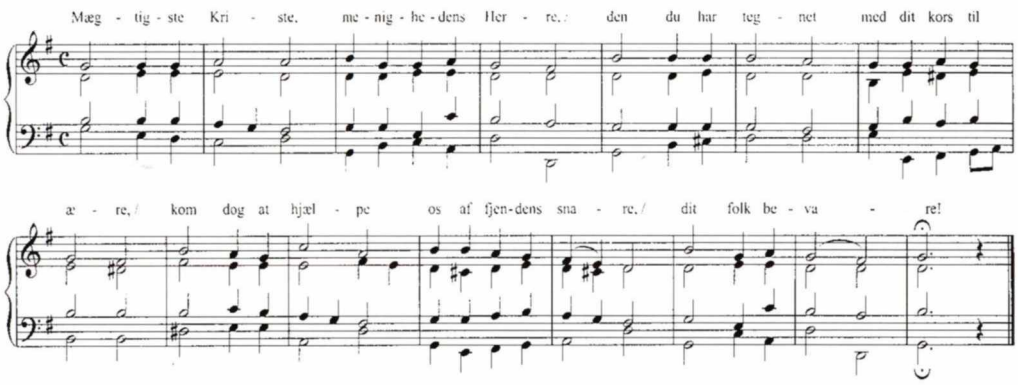

Eks. 17 fra Koralbog til den danske Salmebog 2003

Skal prioriteringen af Bielefeldts middelmådige harmonisering tolkes som en *videreudvikling af redaktionspraksis i tidligere danske koralbøger*?

Endeligt skal behandles koralbogens håndtering af en række opførelsespraktiske anvisninger i form af sluttoner, fermater og vejrtrækningstegn. I det fremlagte forslag blev disse elementer taklet på en måde, der ikke bare var spidsfindig men overdreven pædagogisk og i flere tilfælde grotesk, hvilket medførte en massiv kritik fra forskellig kirkemusikalsk side. Kritikken er i stor udstrækning blevet taget til efterretning, selvom der stadig eksisterer uklarheder, hvilket der i det følgende skal gives eksempler på.

Afrunding og slutklang m.m.

Både Dansk Kirkesang og Roskilde var særdeles kritiske vedr. kommissionens måde at håndtere koralernes slutakkorder/fermater-/slutpauser på. Det blev i kritikken anført, at de oversatte fermater samt de indføjede afslutningspauser var et unødigt pædagogisk indgreb overfor kirkemusikere, der burde være i stand at disponere orgelspillet udfra fakto-

rer som kirkerum, syngende menighed, kor, tempo osv. I begge kritiske indlæg blev anført en række eksempler på, hvor uhensigtsmæssigt håndteringen var udført af kommissionen. Endvidere blev de anvendte såkaldte 'vejrtrækningstegn' voldsomt kritiseret som helt unødvendige.
Det er glædeligt, at vejrtrækningstegnene er fjernet igen og at kritikken i meget stor udstrækning er blevet hørt, hvilket fremgår med al ønskelig tydelighed af kirkemusikudvalgets redegørelse umiddelbart efter høringssvarene:

Fra redegørelsen
Fermater
Den sparsomme anvendelse af fermater over slutnoder, som kendetegner det først fremlagte forslag, er blevet revurderet på baggrund af høringen. Det er en udbredt opfattelse i høringssvarene, at den anvendte notation er for utilstrækkelig en angivelse af den forskellige praksis, der altid må afstemmes efter rumstørrelse, syngetempo, instrument-type m.m.
I det først fremlagte forslag var bl.a. overvejelser vedrørende betoninger bestemmende for anvendelsen eller udeladelsen af fermater og den noterede længde på slutnoder. Også disse forhold har givet anledning til en del indsigelser.

Kommissionen valgte at genindsætte fermaterne efter følgende principper, som først afsløres i det netop frigivne forord :

Fra forordet
Fermater
Med anvendelsen af fermater over slutnoder tilstræbes en angivelse af den nødvendige frihed til valg af slutnodens længde. Generelt angiver disse fermater, at varigheden af slutnoden er valgfri. Dette valg kan være dikteret af rumstørrelse, syngetempo, instrument-type m.m.
Hertil er yderligere at bemærke:

a) at fermaterne i en lang række tilfælde er sat over en noteret varighed af slutnoden, der i mange sammenhænge vil kunne fungere som varigheden i praksis. Man vil - ved at se bort fra den noterede fermat - således have en anvendelig varighed af melodiens slutnode for sit blik. Dette gælder fortrinsvis for den ældre del af melodistoffet, hvor det med korte taktstreger og puls-angivelse markeres, at melodierne tilhører stilperioder, der ligger forud for de moderne taktsystemer,

b) at fermaterne i de resterende melodier angiver, at her kan (og i mange tilfælde: bør) varigheden af slutnoden være længere end den værdi, slutnoden i sig selv angiver.

Om de historiske forhold vedrørende fermater skal anføres:

- at det for det historisk set tidligste melodistofs vedkommende skønnes, at fermater ofte har karakter af angivelse af linjeslutninger. For denne del af melodistoffet gælder, at senere og nutidig praksis er lagt til grund for anvendelsen af fermater, herunder slutfermater, og at der i noterne ikke er gjort rede for anbringelsen af disse;

- at der fra ca. midten af det 19. århundrede konstateres en ændret praksis med hensyn til fermater. Det ses bl.a. i Berggreens udførlige redegørelser i forordet til hans koralbog fra 1853. Af noterne til denne nyere del af salmemelodi-repertoiret fremgår, hvorvidt de fermater, der er noteret, er oprindelige;

- at der fra begyndelsen af det 20. århundrede ses en tiltagende tendens til ikke at anvende slutfermater. Denne tendens er fulgt i koralbogen, hvorfor en del af det nyeste melodistof fremstår uden fermat over slutnoden.

Ved angivelse af varighed af slutnoder (inkl. slutnoder med fermat) er der ikke taget hensyn til forholdene ved vers-overgange...
Selvom det er prisværdigt, at kommissionen har genindført en række af de bortskårne fermater, og selvom kommissionen ovenfor forsøger at redegøre for sine principper vedr. notation af koralernes slutakkorder, er det trykte resultat imidlertid ikke altid lige overbevisende. Det er f.eks. noget af en påstand at hævde, at der i notationen ikke er taget hensyn til forholdene ved versovergange. Er det ikke netop disse forhold der berøres, når en koral afsluttes med en pause, endda efter slutakkord med fermat?

Sådanne afslutninger findes der stadig masser af, og de strider imod den tidligere anvendte praksis i DDK 1954. Det gælder koraler som *Op dog Sion, ser du ej*, *O du min Immanuel*, *Mægtigste Kriste* og *Klokken slår tiden går.*
Andre afsluttes dog på traditionel vis med fermat og uden afslutningspauser som i DDK, f.eks. *Jesus, din søde forening at smage*, *Nærmere, Gud, til dig*, *Guds igenfødte nylevende sjæle*, *Denne er dagen, som Herren har gjort.*
I visse tilfælde vælger redaktionen at afslutte koralerne med pause og uden fermat, f.eks. i *Den mørke nat forgangen er*, *Den store mester kommer (Hartmann)*, *Giv mig, Gud, en salmetunge*,
Glade jul, dejlige jul.

Og endelig findes eksempler på koraler, der hverken anvender fermat eller afslutningspauser : *Det koster ej for megen strid* (Freylinghausen), *Den store hvide flok* (Sperontes), *Den skønne jordens sol gik ned* (Weyse), *Almægtige og kære Gud* (Köln 1623), *Ak Gud, fra Himlen se herned* (Erfurt 1524). Denne praksis er endvidere karakteristisk for en række melodier af nyere dato, fortrinsvis danske.
Hvilket princip der ligger til grund for de anvendte dispositioner er ikke til at gennemskue. Selvom kommissionen altså har villet imødekomme en del af kritikken fra høringssvarene, er der stadig tale om ikke helt gennemtænkte editionsprincipper.
Studerer man gamle danske koralbøger, gør hverken Breitendich, Schiørring, Zinck eller Weyse brug af pauser ved koral-afslutning. Men Berggreen anvender ofte afslutningspause, som kan opfattes som en angiven vejtrækning, som her i hans version af *Nu titte til hinanden* (se eks. 18) :

Nr. 109. Nu titte til hinanden de favre Blomster smaa.

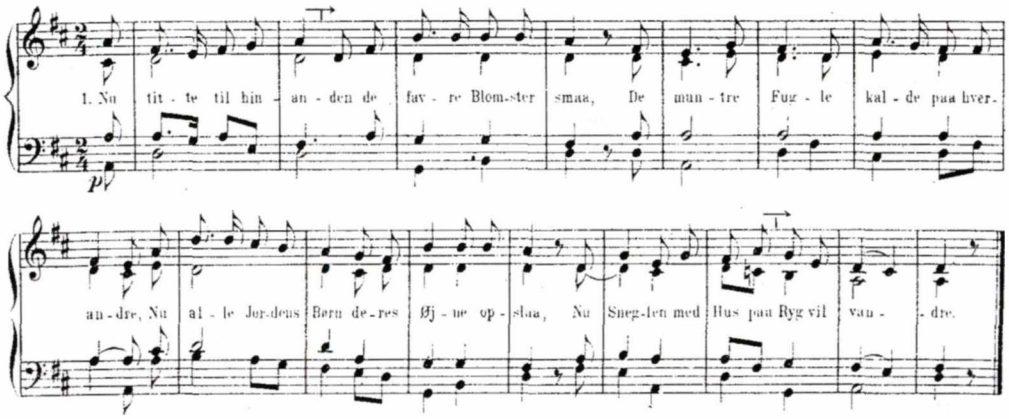

Eks. 18 fra A.P. Berggreen: Melodier til den af Roskilde-Præsteconvent udgivne Psalmebog (1853), her citeret fra 15. udgave (Melodier til Salmebog for kirke- og Husandagt, 1909).
Ottendedelspausen virker som en instruktiv vejrtrækningsangivelse inden optakten til næste vers. Berggreens anvendelse af afslutningspauser (ofte kombineret med hans typiske overbinding af sopranen) har tydeligvis været styrende for kommissionens koralkoncept, hvilket f.eks. fremgår af en sammenligning mellem koralbogens version af *Kender du den livsens kilde* (se eks. 19) :

301. Kender du den livsens kilde

A. P. Berggreen 1841

Ken - der du den liv - sens kil - de, hvor - fra nå - dens strøm ud - går?
Om al ver - den o - se vil - le, den ud - tør - res in - tet år;
fra Guds e - gen hjer - te - rod

strøm - mer ud den nå - de - flod. hen mod al - le jor - dens si - der sa - lig sødt dens van - de gli - der.

Eks. 19 fra Koralbog til Den danske salmebog 2003
og samme sats hos Berggreen: *Jesus, Frelser, Saliggører* (se eks. 20) :

Nr. 41. Jesus, Frelser, Saliggører.

1. Je - sus, Frel - ser, Sa - lig - gø - rer! Højt vel - sig - net er dit Navn; Hvad jeg
Naar jeg det i Ver - den hø - rer, Ti - er Smer - te, Sorg og Savn;

led i svund - ne Aar, Som en Mor - gen - sky bort - gaar, Og jeg sku - er

i dit Ri - ge Lys min Ny - aars - sol frem - sti - ge.

Eks. 20 fra A.P. Berggreen: Melodier til den af Roskilde-Præsteconvent udgivne Psalmebog (1853), her citeret fra 15. udgave (Melodier til Salmebog for kirke- og Husandagt, 1909)

Berggreens *Melodier...* (1853) var jo som bekendt instruktiv på andre områder og trak sine spor frem til og med Bielefeldts koralbog (1900/01). Herefter blev det igen overladt til den spillende kirkemusiker selv at frasere, afslutte og videreføre, udfra tekst, rum og klang som vi fornemmer det hos Thomas Laub.

Men heller ikke Thomas Laub går fri af udvalgets let pædagogiske attitude: Hans *I lemmer, hvis hoved har Himlen i vælde* fik ikke lov at stå uredigeret i betænkningen for så vidt man ændrede den ubetonede helnode-

sluttone til fjerdedel med fermat. Indgrebet fik lov at stå og er uforståeligt.

Mange andre elementer kunne behandles i denne artikel. Af disse vil jeg kun fremhæve det som tidligere nævnte positive træk fra kommissionens side ved dens fjernelse af unødvendige vejrtrækningstegn. Til gengæld har man fastholdt de ikke helt konsekvent anbragte korte taktstreger, der iflg. Forordet er anbragt efter følgende princip :

I de historisk set tidligste melodier benyttes puls-angivelse og korte taktstreger. Puls-angivelse benyttes tillige ved et antal melodier fra 1900-tallet, hvorved man undgår at notere skiftende taktarter.

Prøv at sammenligne satsbilledet af *Jesus, livets sol og glæde* i den ny og den gamle udgave af koralbogen. De korte taktstreger i den nye udgave bevirker, at satsen visuelt flyder sammen, selvom det er et faktum, at Crüger har bygget sine fraser op i små 3-takts perioder, hvilket i sig selv er konstituerende for moderne taktering. Med moderne taktering er det særdeles nemt efter evt. en kort distraktion at finde ind i satsen igen, mens denne manøvre er psykologisk betydeligt sværere i satsen med de korte taktstreger. Dette skyldes, at de korte taktstreger rent visuelt så at sige "gemmer sig" blandt satsens øvrige vertikale elementer (læs nodehalse).

I øvrigt er anvendelsen af korte taktstreger som nævnt ikke konsekvent gennemført i den tidligste del af koralbogens repertoire. Det kan vel også diskuteres, om det ikke havde været mere hensigtsmæssigt at anvende moderne taktering overalt i koralbogen i stil med redaktionens ønske om generel redaktionel udvikling indenfor det tidligste stof, jfr. Forordet :

I en del af de historisk set tidligste satser gælder det, at der er foretaget justeringer i forhold til de oprindelige vokale satser. I dette arbejde er der bygget videre på den redaktionspraksis, der kendes fra tidligere danske koralbøger.

Den musikhistoriske udvikling af takteringstyper er i øvrigt også mere nuanceret end som fremstillet af kirkemusikudvalget. Hans Leo Hassler (se eks. 21) bruger f.eks. "moderne" taktstreger, men efter helt andre principper end vi kender fra vor tid. Stregerne er kun i nogen grad musikalsk metrisk betinget og hænger mere sammen med tekstens struktur som her i *Nu fryde sig hver kristen mand* :

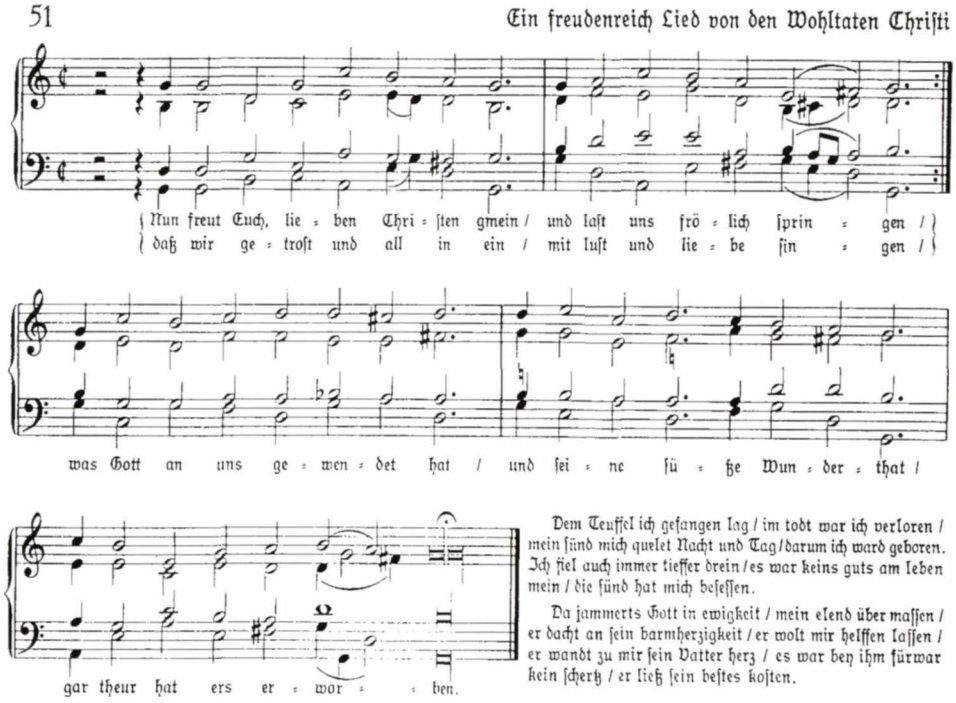

Eks. 21 fra Hans Leo Hanssler : Kichengesang : Psalmen und geistliche Lieder auf die gemeinen Melodeyen mit vier Stimmen simpliciter gesetzt durch Hans Leo Hassler von Nürnberg, 1608. Reprint: Bärenreiter 1959
En tydeligvis anden type taktering, som ikke er sammenlignelig med moderne taktering. Teoretisk set kunne denne tidlige takteringstype også have dannet model for kommissionens gengivelse af tidlige satser. Men det har man klogeligt afholdt sig fra!

****

Koralbog til Den danske Salmebog 2003 er ikke at forglemme også en bog med mange nye salmemelodier i overensstemmelse med salmebogens indlemmelse af moderne danske salmer. Det er måske i virkeligheden dens vigtigste anliggende! Hertil er der intet at indvende, for så vidt som nye tekster som regel finder vej til nye melodier og derfor må udgives sammen. Man kan naturligvis altid diskutere, hvorvidt melodierne er egnet til udførelse i et kirkerum, men det er et både ideologisk og æstetisk spørgsmål, som der ikke skal røres ved her.

Faktum er, at Koralbog til den danske Salmebog 2003 og den enstemmige melodisamling udgivet på Kroghs forlag er en stor nyhed i dansk kirkeliv. Det færdige resultat har i udstrakt grad taget hensyn til mange af indvendingerne fremgået af høringssvarene i kølvandet på betænkningsforslaget. Kirkemusikudvalget har således givet feedback på respons, selvom principperne i den redaktionelle linje undertiden kan være svære at få øje på.
Beklageligvis fik publikationen ikke den finish, det format og udseende som den havde krav på efter et imponerende arbejde udført af Salmebogskommissionens kirkemusikudvalg. Det er ikke rimeligt, at udvalget har måttet se sit arbejde udgivet i mere eller mindre amputeret form. Man kan håbe, at værket snart udgives i et mere hensigtsmæssigt format og med en redigering af de skønhedspletter, som uheldigvis er opstået, formentlig som følge af produktionens problematiske slutfase.

Indtil da vil mange givetvis ty til de glimrende *Tillæg til Den Danske Koralbog,* redigeret af Margrethe T. Østergaard, Edition Wilhelm Hansen, 2004 og *Melodisamling til Den Danske salmebog 2002,* ved Henrik Glahn og Margrethe T. Østergaard, Edition Wilhelm Hansen, 2004. Begge bøger er fremstillet i det traditionelle koral- og melodibogsformat.

Koralbog til Den danske Salmebog, redigeret af Ole Brinth, Jørgen Ernst Hansen, Eva Melele/Margrethe T. Østergaard, bd. I-II, Kroghs Forlag A/S, Vejle 2003. Pris kr. 1349,-

Peter Weincke, Mag. Art. & Dr. Organist v/ Vedbæk Kirke. Lærer i de kirkemusikalske fag v/ Pastoralseminariet i København. Doktordisuptats 2003 fra Vatikanets Institut for Kirkemusik, Rom (Pontificio Istituto di Musica Sacra). Redaktør af Dansk Kirkesangs Årsskrift.

Anders Frostenson, Olov Hartman och Den svenska psalmboken 1986

Af P. O. Nisser

2006 är lite av ett hymnologiskt jubileumsår i Sverige. Den nuvarande psalmboken fyller 20 år den 29 augusti. Och två av de mest betydelsefulla svenska psalmförfattarna skulle i år ha fyllt 100 år: Anders Frostenson den 23 april och Olov Hartman den 7 maj 2006. Kanske man kan lägga till att de spår i psalmboken som finns av Dietrich Bonhoeffers "Von guten Mächten" erinrar om att också han i år skulle ha fyllt 100 år.

Frostenson och Hartman var varandra olika på många sätt. Det som förenar dem är egentligen bara deras gemensamma födelseår och deras gemensamma närvaro i psalmboken - men där handlar det i sin tur inte om en författarnärvaro av dussintyp. Frostenson dominerar psalmboken med sina 146 psalmer; Hartman är mer sparsamt representerad med 32 psalmer. Går man från det kvantitativa till det kvalitativa finner man en prägling av den svenska psalmskatten som i bredd och djup hade varit betydligt flackare och blekare utan dem.

Frostenson skrev psalmer praktisk taget hela sitt liv och hans psalmer har därför en bredd som sällan eller aldrig möter, tror jag, i någon psalmbok. Det skall i så fall vara Grundtvig i den danska psalmboken. Johan Olof Wallin dominerade 1819 år psalmbok på ett än mer kvantitativt förkrossande sätt, men skillnaden mellan honom och Frostenson är väsentlig. Utan att nedvärdera Wallins ambitioner, poetiska förmåga och arbetsinsats kan man nog konstatera, att hans psalmer ibland tycks ha tillkommit utan egentlig inspiration och bara av plikt. Det skulle ju bli en psalmbok som var "allom allt", ett vackert men egentligt befängt och omöjligt psalmprogram. Frostenson förhöll sig kritisk till Wallin, t.om. mycket kritisk, men det hindrade honom inte från att mot slutet av sin aktiva psalmskrivarperiod ansluta till vad han benämnde "Wallins psalmprogram". Vad det innebar är väl lite oklart, men det förefaller handla om att människan i psalmboken skall finna det som berör hennes existentiella situation och ger ett "meningsfullt mönster" åt hennes liv. Det är en viktig och angelägen motivering. Frostensons eget psalmprogram kan därför sägas röra sig mellan två centra som i en ellips: människan och dogmat. Dogmat var grunden och pelarna i psalmernas katedral. Han såg ingen spänning mellan dogm och poesi. Det räckte för honom med att hänvisa till den nicenska trosbekännelsen. Dogmen var i det perspektivet inte ett regelverk med paragrafer och lärosatser utan kyrkans ständiga flöde av reflektioner kring bibelordet och dess tillämpning i olika tider. Dogmerna kämpade psalmens kamp, att för varje tid söka göra klart vad kristen tro stod för i samtidens kontext med människan och hennes livsvillkor i fokus.

Och det handlade om lydnad. "Skriv psalm. Läs dogmatik". Berättelsen är väl känd om hur en röst, tydlig som om någon stått tätt intill honom, våren 1960 gav honom detta uppdrag i prästgårdsträdgården på Lovö. Frostenson gick omedelbart in i prästgården, hittade Anders Nygrens romarbrevskommentar, läste, och skrev. Lydnad. I hans tidiga psalmer märks influenserna från Oxfordgrupprörelsen:

Då vi lyda, han oss leder,
In i gärningar oss sänder
Som han dag för dag bereder
(1936. *Den svenska psalmboken* 1986:102)

Hans framtoning var annars bohemens. Anekdoterna flockas kring Frostenson och hans kaotiska arbetsrum. Personligen har jag anledning att vara tacksam över detta kaos. I en av hans bokhyllor hade kaoset blivit fullständigt och böckerna rasat om varandra. Av en händelse kom han att ur djupet av denna röra fiska upp ett slitet exemplar av Lars Högmarcks *Psalmopoeographia* från 1736, en av den svenska hymnologins tidigaste skrifter. Han visste om mitt intresse

för hymnologi, ringde och frågade om jag ville ha boken eller om den skulle få gå i soptunnan. Några veckor senare kom den i ett skrynkligt begagnat kuvert med hälsningen: "här kommer äntligen Höckerts hymnologibok" - författarnamnet var tydligen lika ointressant som boken själv. Händelsen ger dock en missvisande bild av Frostensons hymnologiska intresse och kunnande. Han var väl bevandrad i svensk hymnologihistoria och hade särskilt intresserat sig för svensk 1600-talspsalm. Det förenade honom i en vänskap med docenten Esbjörn Belfrage, med avhandlingen *1600-talspsalm* (1968) som grund men också bottnande i hans förtroende för Belfrages estetiska sensorium. "Jag följer Esbjörn" var en ofta återkommande kommentar till olika texter som manglades i 1969 års psalmkommittés byråkrati. Anders var en ovanligt trofast vän: fick han förtroende för någon, stod det sig för evigt. Belfrages bedömningar blev särskilt viktiga med tanke på att de gällde anonymt insända texter i psalmboksarbetets begynnelse. Många av dem var Frostensons egna, men typiskt för bredden i hans författarbegåvning var att de sällan eller aldrig kunde spåras tillbaka till honom - till skillnad från exempel texter av Bo Setterlind eller, för den delen, av Olov Hartman. Han ville inte bedöma sina egna texter. Sa Belfrage "ja" eller "nej" blev det också Frostensons mening.

Anders Frostenson var studenten som vände cykeln på landsvägen och for tillbaka mot Lund för att läsa till präst. Kallelsen var tydlig. "Tänk på din Gud i din ungdoms dagar". Nånstans på vägarna över Skåneslätten hörde han rösten. Lydnad; detta hade han inte tänkt sig, med en färsk fil.kand. i engelska, filosofi och slaviska språk. Han skulle bli journalist och hade debuterat som diktare. Men här hamnade han både bokstavligen och bildlikt i ett vägskäl. Och han valde lydnaden, eller lydnaden valde honom. Rösten var tydlig men ändå kunde han skriva så om mötet med Gud:

Jag tror jag mötte honom
En morgon –
Fylld av skimmer och fågelsång.
Osynligt, tyst,
en fläkt, en doft –
han nalkades...
Så oförmärkt, så väldig
går endast Gud
över jorden.
(ur diktsamlingen *På väg*, 1935)

Ett poetiskt anslag. Frostenson var annars försiktig med poesin när det gällde dikt som stod psalmen nära. Ett kyskt ideal, i en modern ambrosiansk form. Enkelhet och korthet. Hans son Sven har sagt mig att han lärt av sin far att inte krydda en text med adjektiv. Ser man på hans texter är de också sparsamt smyckade med sådant. Substantiven ger substans och färg, verben ger rörelse, kombinationen skapar dynamik i samspel med läsaren. Kanske han med åren utvecklades mer åt det poetiska hållet, men nog finns återhållsamheten ändå kvar. Hans tidiga andliga dikter, tillkomna efter landsvägsupplevelsen, är påfallande korta, koncisa och utan verbalt pynt. Inte undra på att Emil Liedgren, vår främste svenske hymnolog och en av förnyarna både av psalm och psalmbok, blev entusiastisk när han fick några psalmförsök av pastorn Frostenson under ögonen. Den 26 januar i 1935 skrev han ett brev:

Under den gångna hösten och intill nu har jag fått läsa väl hundratals psalmförsök, mestadels otroligt klena. Det är som om ingenting vore för uselt att kunna pretendera plats i en psalmbok. Desto gladare och tacksammare är jag över vad Pastorn nu har sänt mig. Den säkra, absolut bestämda och ändå mjuka rytmen, det naturliga, enkla ordvalet, den klara syntaxen och den kärnfulla religiösa innerligheten - det är alltsamman synnerligen upplivande och tacknämligt.

I ett annat sammanhang prisade Liedgren Frostenson genom att kontrastera honom mot W den psalmtradition som utvecklats med Wallin som mönster:

Psalmdiktningen efter 1819 har hittills visat stark förkärlek för långa, ordrika meterklasser och

praktfulla koralmelodier som bära upp de i Wallintidens stil skrivna texterna. De Frostenonska psalmerna ha med full avsikt följt den engelska och den gamla latinska hymnens mönster: korta, fyraradiga strofer i en saklig, oprydd stil [...]
Frostensons första psalm, som han själv kallade "ett psalmförsök", var "Jesus från Nasaret går här fram" (*Den svenska psalmboken* 1986:39). Den är ett stycke kompendium på den frostensonska psalmen. Refrängens tema: "Himmelriket är nära" kan sägas vara den som genom åren bar upp många av hans psalmer. Psalmen hade säkerligen en relation till Frostensons arbete som ung präst i storstadsmiljö där han senare, tillsammans med sin hustru Ulla Lidman Frostenson (dotter till författaren Sven Lidman) kom att stå i centrum för en märklig väckelsekampanj som stod sig i många år. Den relationen markerades genom de ursprungligen inledande och avslutande stroferna som byggde på kyrkklockorna som kallar människan till möte med Gud. Korthet och koncentration är framträdande drag i psalmen.
Efter 1937 års psalmbok tystnade Frostenson för en tid, uppenbarligen av något slags utmattning. Han hade blivit uppmärksammad, många förhoppningar knöts till honom. Nu ville han skriva annat och på annat sätt. Här möter diktsamlingar med starkare poetisk laddning än i de tidiga psalmerna. Men mot slutet av 1950-talet blev han engagerad i arbetet med att skriva nya psalmer för barn. De gamla söndagsskolsångerna med sin sentimentalitet, moralism och omisskännliga vuxen- och ovanifrån-prägel behövde ersättas av ett fräschare och mer barnorienterat sätt att skriva. Så kom 1960 *Kyrkovisor för barn.* Det är kanske här som Frostensons eget psalmprogram, med Liedgrens ord präglat av en "saklig, oprydd stil", klarast träder i dagen. Korta psalmer, enkelt och rakt språk, biblisk substans och en applicatio i sista strofen utan pekfingrar:

De trodde att Jesus var borta.
De trodde att Jesus var död.
Då stod han på stranden en morgon
som lyste röd.

Han stod mitt ibland dem som förut.
Bland stenarna brann det en glöd.
Han lät dem få fiskar i näten
och gav dem bröd.

Tro inte att Jesus är borta.
Tro inte att Jesus är död.
Han lever och ger oss att äta
av livets bröd.
(*Den svenska psalmboken* 1986: 156)

Ibland undrar jag om det inte är i de här trakterna vi har den bästa moderna svenska psalmen.

"Då stod han på stranden en morgon." Stranden, och horisontupplevelserna, kom att prägla många av Frostensons senare psalmer. Det gäller inte bara den i särklass mest spridda, "Guds kärlek är som stranden", utan flera andra. Analytiker av den frostensonska psalmen länkar gärna detta till den känsla av utanförskap, som enligt honom själv var en av hans drivkrafter att skriva. I sin första liksom i vad jag tror vara hans sista nattvardspsalm bryter den känslan igenom: "Du gör oss till ett med varandra/ kring altarets rund" från 1936 och "Inga avstånd mer, ej främlingskap" från 1974 (*Den svenska psalmboken* 1986: 393 resp. 396). I en psalm, som jag tror stod Frostenson särskilt nära, blir stranden platsen för en hemkomst för den som vandrat länge, med den överväldigande upplevelsens hela kraft:

Jag skall gråtande kasta mig ner
på en kust som jag aldrig har sett.
Jag vet ej var jag är, men jag vet
att en boning åt mig är beredd
vid ett hav [...]
(*Den svenska psalmboken* 1986:311)

Det är som om arbetet med *Kyrkovisor för barn* återuppväckte Frostensons psalmenergi. 1961 grundade han, och drev tillsammans med musikdirektören, sedermera professorn Harald Göransson, Hymnologiska institutet,

som kom att skapa förutsättningarna för det officiella arbetet med den psalmboksrevision som inleddes 1969 och avslutades med att en ny psalmbok antogs av kyrkomötet den 29 augusti 1986.

Frostenson föresatte sig att bli 100 år. Det blev han inte. Han avled den 4 februari 2006. Han var bondpojken från snapphanebygder i gränslandet mellan Skåne och Småland som gjorde klassresan via prästtjänst i Gustaf Vasa församling i Stockholm till kyrkoherdetjänsten i Lovö med uppgiften som slottspredikant vid det kungliga slottet Drottningholm – en roll som han obekymrad om konvenansens många regler beklädde, inte utan viss förtjusning – och ett hedersdoktorat i Lund 1981. Han var inte de stora åthävornas man. En psalmförfattare är bara en formgivare, skrev han. Det är nog blygsamt i överkant. Ingen psalmförfattare i vår tid, säger Per Harling, har undgått att påverkas av Frostenson. Är det så, är man mer än formgivare. Man är vägvisare.

Olov Hartman föddes 1906 och avled 1982. Han kom från salvationistmiljö: båda föräldrarna var officerare i Frälsningsarmén. Hartmans avsikt var att följa i föräldrarnas fotspår, men han avbröt – eller förmåddes att avbryta – sina studier vid arméns krigsskola av personliga skäl. Han blev istället präst i Svenska kyrkan, komminister i Nässjö 1938, då han också började framträda som kulturskribent och kristen debattör. 1948 blev han direktor för Sigtunastiftelsen, en mötesplats mellan kultur och kyrka, där han stannade till sin pensionering 1971. Också han blev teologie hedersdoktor i Lund, 1968.

Frostenson kom nog aldrig på tanken att skriva sin biografi. Det gjorde däremot Hartman, och det finns all anledning för eftervärlden att vara tacksam för det beslutet. Ur självbiografins fyra band med namnen *Brusande våg* (1977), *Klartecken* (1977), *Färdriktning* (1979) och *Fågelsträck* (1982) växer ett mångfacetterat porträtt fram av en människa som trogen sin kallelse kritiskt prövade teologisk teori och kyrklig praxis, som både var bärare av ett slags arv av väckelsekristendomens stränghet och av fri och självständig öppenhet. Hans positionsskiften blev därför många, en – kanske tidstypisk? – vindlande väg från liberalteologi över gammalkyrklighet och högkyrklighet och vidare in i en personlig syntes där de gängse teologiska etiketterna inte längre passar. Han bar både vidare och tog avstånd från vad han fått med sig under den långa resan fram mot vad Claes-Bertil Ytterberg kallat "det centrum mot vilket så många vägar leder i Hartmans tänkande: Guds radikala solidaritet med det mänskliga i inkarnationen". Från den utgångspunkten skall bl.a. hans politiska ställningstaganden ses: Gud står på de utsattas sida.

Psalmen var inte, som hos Frostenson, hans primära uppgift och uttrycksform. Han var en brett registrerad författare som dramatiker, romanförfattare, kulturdebattör, politisk kolumnist. Det syns i hans memoarer. I den avslutande delen *Fågelsträck* finns bara ett kort kapitel, "Psalmernas tid". En tid som praktiskt taget sammanföll med psalmkommitténs arbete. Men den korta tiden kanske innebar en koncentration. Med karaktäristisk tyngd och täthet framträdde hans texter och det är en öppen fråga om han ändå inte var den främste skaparen av texter som vågade orientera sig i nya riktningar för en ny tid. "Han eldmärkte vägen" citerade biskopen Helge Brattgård honom när budet om hans död nådde det pågående kyrkomötet 1982. Hos Hartman ser man knappast några spår av äldre eller traditionell psalmstil. Och vem annan än han hade vågat en text som "Du som gick före oss" med sitt psykologiska anslag, sin bibliska förankring (Getsemane) och sin legering av socialt/diakonalt/politiskt/-sakramentalt, samlat i stenstil:

Du som går före oss
ut i en trasig värld,
sänd oss med fred och bröd,
Herre, i världen.
(Den svenska psalmboken 1986:74)

Psalmen väckte uppmärksamhet, också internationellt, inte minst genom sin tolvtonsmelodi av Sven-Erik Bäck. "Den kommer aldrig att kunna sjungas" kraxade de som förstod sig på. Det var svaga profeter: den som hört en svensk landsortsförsamling sjunga tolvton med Hartman och Bäck vet att de hade fel. Hartmans text skrevs till en befintlig melodi av Bäck. Bäck i sin tur skapade kongenial melodi till andra Hartmantexter, exempelvis "Se här bygges Babels torn" (Den svenska psalmboken 1986:589), en psalm som skenbart handlar om hur en hierarkisk struktur gör människor till främlingar för varandra – och det visste vi redan, utan Hartman – men som kan förstås som en psalm om hur den självförhävande människan bygger sig bort från den grund och den hörnsten som livet självt vilar på:

Brodersordet har vi glömt,
ratat som en byggsten
man slängt i gräset nedanför

Båda psalmerna togs upp i Kyrkornas världsråds sångsamling *Cantate Domino* 1974, ett faktum som Hartman gärna hänvisade till när det svenska kyrkomötet förhöll sig kallsinnigt. Hartmans förhållande till kyrkomöten var inte alltid präglat av värme. I ett temperamenstfullt inlägg i *Vår Lösen* 1975:9 drabbade hans vredes viggar kyrkomötets okunniga och nedlåtande kritik av nya texter och melodier:

Författare och tonsättare har som sällan förr ställt sig till förfogande – och fått sina alster bedömda med en säreget mästrande konstkritik. Det blir kanske inte så lätt att få dem att ställa upp igen. Vanligt folk har fått sin fattningsgåva bedömd, och sin fantasi. Betyget är inte högt. Tvivlare får inte stå oemotsagda. Mystiker och andra som tror på det outsägliga har fått veta att det som inte kan sägas i klartext, kan inte sägas alls. [...] De som velat ändra på vissa samhällsordningar, för nödens skull och orättvisornas, har redan i en remiss fått veta att de är gammalmodiga [...]. Märkvärdigt nog är inte nöden och orättvisorna föråldrade.

Klartext: Hartmans egna texter är ofta komplicerade, tanken har att tränga sig igenom ett törnsnår av bibelallusioner, djärva och okonventionella associationer, mångbottnade bilder och en språkets förtätning. Folkliga är de sällan. Men Hartmans språk har sin egen magi och det finns också texter som bärs av en strålkraft som väl inte kan lämna någon oberörd – som hans parafras på Magnificat, "Salig du, och högt benådad" eller kanske ännu mer psalmen för Kristi förklarings dag, "Sorlet har dött från väg och dammigt vimmel" (Den svenska psalmboken 1986: 482 resp. 166). I den magnifika "ekologiska" psalmen "Gud skapade de klara vattnen" (nr 587), där Hartman målar upp skapelsen som om Gud börjat med Norden "med vattenhål för lo och älgar" blandar han stil- och tillgänglighetsnivåerna på ett skickligt sätt där folkligt episka strofer sammanfattas i strofer av stor teologisk täthet.

Hartmans texter är kärva. I sin avhandling Olov Hartman och det kosmiska dramat (1987) visar Claes-Bertil Ytterberg på Hartmans pessimistiska människosyn. Han daltar inte med människan. Kampen mellan ont och gott pågår, men utanför och ovanför människan: "en ovän kom och gjorde detta". Men samtidigt är inkarnationen Hartmans aldrig övergivna utgångspunkt. Hartmans teologi har betecknats som en kénosis-teologi (kénosis grek.= utblottelse). Gud gör sig till ett med människan genom att välja den nedersta vägen, utsatthetens väg, där Gud fick känna övergivenheten, fruktan, hemlösheten, kylan, hungern, törsten, den fysiska smärtan – Gud delade människans svåraste villkor och det var kärleken till människan som band honom. Därför är Gud trovärdig. Människan kan inte själv lösa sig ur sina livskriser av vilka den största är döden. Men Kristus kan. I meditiation inför ett krucifix i Oalus Petrikapellet på Sigtunastiftelsen formulerade han sin teologi i den psalm som kanske är hans största:

För att du inte
tog det gudomliga
dig till en krona,
för att du valde
smälek och fattigdom

vet vi vem Gud är.
(Den svenska psalmboken 1986:38)

En meditation som växer i ett crescendo orkestrerat med hela den himmelska härskaran i slutstrofen:

Därför skall alla
världar och varelser,
allt som har varit,
är och skall komma,
en dag bekänna det:
Jesus är Herre.

Per Olof Nisser var medlem af salmekomitéen 1969 i årene 1969-1977, han var komitéens hovedsekretær 1980-1986. Teol dr 2005 på afhandlingen "Ett samband att beakta - psalm, psalmbok, samhälle". Medlem af styrelsen for Anders Frostensons stiftelse psalm och sång. Tidligere domprovst i Linköping.

Elisabet Wentz-Janacek meddelte efter redaktionens slutning med P. O. Nisser som kilde: Anders Frostensons begravningsgudstjänst blir den 31 mars i Olaus Petri kyrka i Örebro med ärkebiskopen som officiant. OP

Nordiskt koralseminarium nr 40.

Af Elisabet Wentz-Janacek

Det är på sätt och vis ett jubileum den 22 mars på Institutionen för Konst- och musikvetenskap på Biskopsgatan 5 i Lund. Det är den 40 gången som det nordiska koralseminariet då går av stapeln. Folke Bohlin är sedan starten outtröttlig ledare av seminariet, en verksamhet i samarbete med NORDHYMN sedan detta samarbetsorgan kom till.

Under de 20 år seminariet arbetat har det varit i viss anknytning till Svensk koralregistrant (SKR), som skapades 1983 som "ett projekt som syftar till att samla alla melodier till Svenska kyrkans psalmer som förekommer i tryckta och handskrivna koralkällor alltsedan reformationstiden" (Folke Bohlin).

SKR har sitt hemvist på Musikvetenskapliga institutionen. De c:a 18.-20.000 koralkorten finns i kopior vid Svenskt visarkiv i Stockholm.

Delkapitel ur kommande avhandlingar har ibland legat på bordet. Men det är fråga om ett öppet nordiskt seminarium med ett brett utbud av kortare och längre texter om t ex koralhandskrifter, melodivarianter och folkkoraler, koralbokseditioner, text-tonförhållandenr, orgelkoralspel och koralpedagogik. Som den gränsöverskridande vetenskap som hymnologin är utövas ett flitigt samarbete med teologer, litteraturvetare, etnologer, kyrkomusiker m.fl.

Den 22. mars blir det stora nordiska Lutherprojektets melodikapitel en vigtig punkt på dagordningen. Det presenteras i samarbete mellan Folke Bohlin och Ole Brinth. Erkki Tuppurainen presenterar sin undersökning av en luthersk psalm i Codex Westh (1546?). Gästforskaren Elke Liebig från Göttingen (handledd i Lund av Folke Bohlin) berättar om sin forskning om Ebeling, tonsättaren av 120 Paul Gerhardt-texter.

Vidare redogöres för två svenska koralhandskrifter, Bonges från Göteborg 1780 och den nyfunna Londicers från Strängnäs 1765, av Per Högberg från Göteborg resp. Torvald Larsson från Lund.

För NORDHYMNs kommande projekt redogör Sven-Åke Selander. Från det senaste halvårets arbete med Svensk koralregistrant rapporterar Rossen Krastev.

Några anteckningar av och om Anders Frostenson och det sjungna ordets makt är ett bidrag från undertecknad.

Att intresset är stort för seminariearbetet bevisas av att deltagarna står för resekostnaderna själva. Den som inte kan närvara anmäler i regel intresse för att få handlingarna per post. Men på ort och ställe är man gäst vid förmiddagskaffe och trivsam korallunch. Det är fråga om heldagsseminarium, kl. 10 till 16.

På telefon landsnummmer+46-222 95 45 kan intresserade förstagångsdel-tagare (som vi ännu inte har på inbjudningslistan) nå prof. em. Folke Bohlin och på landsnummer+46-222 33 35 assistenten Rossen Krastev för vidare information.

Salmelitteratur i Danmark efter årtusindskiftet – 2000-2005

Af Jørgen Kjærgaard

Den nye autoriserede salmebog – DEN DANSKE SALMEBOG 2002 – blev katalysator for nye danske publikationer med tilknytning til salme- og kirkesang både før og efter kirkesalmebogens udgivelse.
Her følger en kronologisk oversigt over disse udgivelser – både salmebøger og –samlinger, samt sekundærlitteratur og musikalsk materiale med tilknytning til kirkesang – forsynet med en kort præsentation af baggrund, indhold og sigte.

2000

• **FORSLAG TIL NY SALMEBOG I,II, IIIA+IIIB**
Betænkning afgivet af den af Kirkeministeriet 5. januar 1993 nedsatte SALMEBOGSKOMMISSION. Betænkning nr. 1381. Kirkeministeriet, København 2000.
Bd. I: Indledning – Salmer – Bønner og tekster. Bd. II: Enstemmige melodier. Bd.IIIA+B Flerstemmige melodier (koralbog). Udgivet som ministeriel betænkning med henblik på offentlig høring af salmebogsforslaget.

• **Kommentar til FORSLAG TIL NY SALMEBOG.**
Udarbejdet af et udvalg under bestyrelsen for SAMFUNDET DANSK KIRKESANG. Intet trykkested. Samfundet Dansk Kirkesang 2000.
Udgivelsen drøfter især Kingo- og Grundtvigsalmerne i Salmebogsforslaget. (109 s.).

• **Dansk Kirkesangs Årsskrift 2000.**
Bine Bryndorf, Christian Thodberg og Peter Thyssen (red). Samfundet Dansk Kirkesang, Århus 2000.
Temanummer med drøftelser af Salmebogskommissionens salmebogsforslag, særlig Kingo- og Brorsonsalmerne. (191 s.).

• **Forslag til Ny Salmebog – Et responsum.**
Udarbejdet af et udvalg nedsat af lærerrådene ved Dansk Bibel-Institut og Menighedsfakultetet.
Kommentarer til Salmebogskommissionens salmebogsforslag (175 s.).

• **En ny salmebog? Synspunkter om Salmebogskommissionens forslag til ny salmebog.**
Per Trondal (red.) PT-Undervisningsforlag, Tårs 2000.
Hefte med otte oplæg til debat om salmebogsforslaget – udsendt til menighedsrådene. (33 s.).

• Marcus Lauesen: **Denne rigdom overgår dog alt. Digte og salmer 1940-75.**
Løjt Lokalhistoriske Forening. Aabenraa 2000.
Samlet posthum udgivelse af Lauesens salmer og digte. Med efterskrift af Nils Lauesen og vignetter af Henry Johansen. (108 s.).

• **David – en kirkemusical**. Tekst: Kis Holm. Musik: Hans Holm. Illustrationer: Lars Ringgaard. Folkeskolens Musiklærerforenings forlag, Herning 2000.
Udgivelsen består af et korhefte og et flerdelt opførelsesmateriale med orkesterstemmer til symfoniorkester, brassband eller bigband. Tillige klaversatser, forslag til bibellæsninger og dramatiske optrin.

• **Salmer og sange i skole og kirke.** Folkeskolens Musiklærerforenings Forlag, Herning 2000.
Salmebog med 203 salmetekster forsynede med "rytmiske" melodier. 2 udgaver (helbd. og spiralryg). Tilhørende koralbog og CD med melodierne. Tiltænkt skole og kirke som fornyelse af salmesangen kirkeåret rundt.

2001

• **Tredjedagens lyse rum. 12 salmedigtere fra vor tid.**
Vita Andreasen og Bent Andreasen (red.) Unitas Forlag, Valby 2001.
144 salmer af Lisbeth Smedegaard Andersen, Jørgen Gustava Brandt, Johannes Johansen, Hans Anker Jørgensen, Sten Kaalø, Holger Lissner, Jørgen Michaelsen, Johannes Møllehave, Jens

Rosendal, Jens Simonsen, Lars Busk Sørensen, Inge Hertz Aarestrup. Introduktioner af digterne selv. Melodisats. Udgivet som indlæg i debatten om nye salmer og til studiebrug. (344 s.).

• **SamtidsSalmer forfattet af skandinaviske kvinder.**
Kirsten Dissing Overgaard, Mary Holm-Larsen, Kirsten Tange Jørgensen (red.) Religionspædagogisk Forlag, Frederiksberg 2001.
Bidrag af: Ester Bock, Inger Christensen, Tove Ditlevsen†, Ylva Eggehorn, Vibeke Gundelach, Britt Gerda Hallqvist, Kirsten Tange Jørgensen, Anette Broberg Knudsen, Lillian Kristensen, Åse-Marie Nesse, Eva Norberg, Liv Nordhaug, Ingrid Schrøder-Hansen, Inge Hertz Aarestrup. Illustreret af Kirsten Dissing Overgaard. Melodisats. (191 s.).

• **Den danske sang.**
Georg Metz (red.) Aschehougs Forlag, København 2001.
Omarbejdet genudgivelse af en kommenteret udgave af 117 sange og salmer. Hver kommentar rummer melodisats, tekst, forfatteroplysninger og kulturhistorisk kommentar. (430 s.).

• **Børnesangbogen.**
2. udg. Unitas Forlag, Viborg 2001.
153 sange og salmer udgivet til brug i KFUM&K's børne- og familiearbejde. Illustreret.

• Anne Barfoed (red): **Det var en søndag. 33 salmer til kirkeåret.** Religionspædagogisk Forlag 2001.

• **Vi har et håb. 45 salmer og sange fra alverden.** Kirkefondet 2001. (73 s.).

2002

• **Tungemålenes mangfoldighed. Evangelisk-luthersk Psalmebog for de dansktalende Menigheder i Slesvig. Salmebogskommissionens brevveksling og beslægtede dokumenter 1882**-92. Samlet og tilrettelagt af Hans Schack†. Forlaget Anis, København 2002.
Kildeudgivelse til belysning af den nordslesvigske salmebogs tilblivelse. Manuskriptet færdiggjort til trykning af Bent Noack og Niels Thomsen.

• **Danske Sange og Salmer.** Ole Ugilt Jensen (red.). Edition Wilhelm Hansen, Århus 2002.
90 sange og 72 salmer med nodesats og ordforklaringer.

• **Budskaber – lyrik og evangelium.** Karsten Erbs (red.) Forlaget Aros, Århus 2002.
En samling af lyriske livstydningstekster af en række forfattere brugt som spejling af prædike-evangelierne. Illustrationer af Per Kirkeby. (120 s.).

• **Tjen Herren med glæde. Salmer om diakoni.** Samvirkende Menighedsplejer, Valby 2002.
Salmesamling med 69 salmer, udgivet i anledning af Samvirkende Menighedsplejers 100-års jubilæum. Nodesats. (65 s.).

• **Efraims lovsang.** Jørgen Michaelsen: gendigtning. Morten Møbjerg: kommentar. Anis 2002.
Efraim Syrerens hymner i ny dansk gendigtning. (128 s.)

• **Sangbog. Dåbsklubben**. 2. udg. Århus 2002.
16 salmer og sange til godnatsang for de mindste. Illustreret af Anne Kathrine Vestergaard.

• **Junior-konfirmand Salmebog**. Niels Christian Kobbelgaard (red). Folkeskolens Musiklærerforenings Forlag, Herning 2002.
49 salmer til brug ved den indledende konfirmationsforberedelse. Illustreret.

• **K.L. Aastrup: Salmer 1939.** Tidehvervs Forlag 2002.
Genudgivelse af Aastrups første salmesamling.

• Peter Ryom: **Kirkemusikleksikon**. Christian Ejlers' Forlag, København 2002.
Alfabetisk ordnet opslagsværk om kirkemusik, kirkesang og liturgi. (221 s.).

• Peter Weincke: **Studies in liturgical recitative as found in the cantoral literature 1500-1900 in the Bibliotheca Vaticana.** Dissertatione per il dottorato. Roma 2002.
Doktordisputats om udviklingen i liturgisk kirkesang belyst udfra romersk-katolske liturgibøger fra perioden 1500-1900.

2003

• **Den Danske Salmebog** (autoriseret 2002) Det Kgl. Vajsenhus Forlag, 2003.
Kirkesalmebog i 4 skrifttypeformater – konfirmand-, voksen- og kirkesalmebog og for svagtseende. Salmedel: 791 salmer. Tekstdel m. ritualbog, bønnebog, bibelord til opmuntring og trøst samt et uddrag af Luthers lille Katekismus. Tillige alterbog m. kirkeårets kollekter og bibelske læsninger, Kristi lidelseshistorie og særlige kollekter. Historiske oplysninger til salmer og bønner, samt registre. (1435 s.).

• Jørgen Kjærgaard: **Salmehåndbog I-II.** Det Kgl. Vajsenhus Forlag 2003.
Opslagsværk til Den Danske salmebog 2002. Bd. I: Illustreret salmehistorie fra ældste kristendom til nutid med særlig vægt på dansk salmehistorie, herunder Nordslesvig/Sønderjylland, Grønland og Island, samt salmebogshistorie for en række andre kirke- og trossamfund i Danmark. Tillige biografier for samtlige salmedigtere og –oversættere i den nye salmebog, samt personregister og salmebogshistorisk register og oversigter over salmelitteratur. Bd. II: Kommentarer til samtlige salmer i Den Danske salmebog med hver salmes baggrund, udbredelse og salmebogshistorie, leksikale og teologiske oplysninger og ordforklaringer, samt brugsanalyse og melodioplysninger. (600 + 730 s.).

• Erik Norman Svendsen: **Salmer til tiden. Kirkeåret spejlet i 52 salmer.** Kristeligt Dagblads Forlag 2003.
52 salmepræsentationer, skrevet til avisen Kristeligt Dagblad, samlet i en udgivelse til inspiration og fordybelse i den nye danske salmebog. (114 s.).

• Gerhard Pedersen & Erik Ågård: **Salmer til kirkeåret. Forslag til salmevalg ved kirkeårets gudstjenester.**
Den danske Præsteforening.
Med korte indføringer i kirkeårets højtider og årstider motiveres og uddybes her den autoriserede salmebogs salmevalgsforslag til kirkeårets gudstjenester (udarbejdet af Gerhard Pedersen) søndag for søndag til begge tekstrækker. Tillige salmevalgsforslag til særlige gudstjenester og til kirkelige handlinger. Illustreret. (193 s.).

• **Den Danske Salmebog på CD ROM.** Det Kgl. Vajsenhus' Forlag. København 2003.
Elektronisk tekstudgave af Den Danske salmebog 2002. Med manual. (10 s.).

• **Koralbog til Den Danske Salmebog 2003 I-II.** Kroghs Forlag, Vejle 2003.
Den officielle koralbog til Den Danske Salmebog 2002 med de melodier, salmebogskommissionen har fastlagt. Bd. I: Melodier A-Å, samt højmesseordning og alfabetisk register. Bd. II: Kildefortegnelse, komponistregister, kronologisk melodifortegnelse, noter, versemålslregister, fremmedsprogede melodititler, sammenlignende melodioversigt og liste over copyright-melodier. (415 + 88 s.).

• **Melodivalg til Den Danske salmebog 2002.** CD ROM. Krogs Forlag 2003.
Elektronisk koralbog med samtlige koralbogsmelodier i såvel nodebillede som lydform. Transponeringsmulighed. Manualfolder udarb. af Margit Anderson og Jan Thor Callesen (6 s.).

• **Melodisamling til Den Danske Salmebog 2003**. Kroghs Forlag, Vejle 2003.
Enstemmig udgave af melodierne til Den Danske Salmebog 2002. (380 s.).

• **Dansk Kommentar til Davids Salmer I-III**. Else K. Holt og Kirsten Nielsen (red.). 2. udg. København 2003.
I Bd. I findes kapitler om de gammeltestamentlige salmer i den danske gudstjeneste og om Davids salmer i de danske salmebøger. Bd. II-III indeholder kommentarer til de enkelte gammeltestamentlige salmetekster. (256 + 267 + 302 s.).

• **Aldrig uden nåde. Essays om Kingos salmer.** Forlaget LogosMedia 2003.
Udvalgte Kingo-salmer læst til opbyggelse.

• Jørgen Sonne: **Thomas Kingo – væsen og værk.** Roskilde Universitetsforlag. 2003.
Om Kingos digtning og dens virkningshistorie.

• Michael Nielsen: **Om Gud og andre gratis glæder.** Forlaget Aros 2003.
31 digte med 4-stemmig melodisats. (79 s.).

• **Når mørket bliver blåt.** Hasseris Kirkes Kor og Band. Forlaget Melodia 2003.
CD med indspilning af 15 salmer, samt tekst- og nodehefte.

• **Børnekor i kirken.** Folkeskolens Musiklærerforenings forlag 2003.
Korsatser over gamle og nye salmer til brug gennem kirkeåret.

• **Teen-Sangbogen.** Unitas Forlag 2003.
Ny udgave af KFUM/K´s og Indre Missions ungdomssangbog med 381 sange og salmer.

• Kirsten Jensen Holm: **Folkekær og dogmatisk ukorrekt – en undersøgelse af B.S. Ingemanns kristendom.** Ingemann-Selskabets Skriftserie. C.A. Reitzels forlag, København2003.
Bogen søger at afdække Ingemanns kristendom i forhold til det lutherske, og giver dermed et bidrag til forståelsen af Ingemanns salmer. (173.s.).

• **Hans Christensen Sthens Skrifter II.** Udg. af Jens Lyster under medvirken af Jens Højgård. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. C.A. Reitzels forlag, København 2003.
2. bind af tre planlagte udgivelser af Sthens trykte skrifter. Her: Christelige oc vdkaarne Bøner - En liden Haandbog.

2004

• **Melodisamling til Den Danske Salmebog 2002**. Henrik Glahn og Margrethe T. Østergaard (red.). Edition Wilhelm Hansen. København 2004.
Enstemmig udgave af melodier til Den Danske Salmebog 2002, tilrettelagt for kirkesangere og kirkekor. Melodistoffet rummer enkelte afvigelser fra Koralbogen 2003.

• **Nye Melodier til Den Danske Salmebog 2002.** Kroghs Forlag 2002.
Nye og alternative koraler. (150 s.).

• Lars Busk Sørensen: **Til Gud. Refleksioner over Gudsbegrebet.** Forlaget Alfa 2004.
Digtsamling. Illustreret. (79 s.).

• **Min første salmebog**. Helene Dam og Inge Marstal (red.) Det Kgl. Vajsenhus forlag 2004.
100 salmer tiltænkt hjemmet (108 s.). Tillige CD med udvalgte salmer, samt Dvd og instruktionsbog om at arbejde med børn og salmer (44 s.).

• **BACH Juleoratorium.** Originalteksten med dansk oversættelse. Baggrund og fortolkning af Peter Thyssen. Skriftserien: Bibel & Musik. Det danske Bibelselskabs Forlag, København 2004.
Koncertguide med libretto, baggrund og fortolkning. (95 s.).

• **HÄNDEL Messias.** Originalteksten med dansk oversættelse. Baggrund og fortolkning af Nils Holger Petersen. Skriftserien: Bibel & Musik. Det danske Bibelselskabs Forlag, København 2004.
Koncertguide med libretto, baggrund og fortolkning. (92 s.).

• Sven Rune Havsteen: **Musikanskuelsen i det 17. århundredes lutherske tradition.** Udvalgte temaer belyst ud fra Christopher Frick: Musikbuechlein (1631) og Laurentius Schroeder: Ein Nuetzliches Tractaetlein Vom Lobe Gottes/ Oder der Hertzerfrewenden MUSICA(1639). Godthaab/Nuuk 2004.
Ph.d.-afhandling, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet. (247 s.).

• Knud Damgaard Andersen: **Højskolesangbogen – en vej til folkelig dannelse?** En undersøgelse af Højskolesangbogen som middel til folkelig dannelse set i relation til højskolens dannelsesprojekt, "den folkelige oplysning". Upubl./fotokopi, Danmarks Pædagogiske Universitet, 2004.
Specialeafhandling under cand.pæd.-studiet i musik.

• Jørgen I. Jensen: **Mødepunkter. Teologi – Kultur – Musik. Artikler.** Forlaget Anis, København 2004.

2005

• **Salmer til Skole, Hjem og Kirke**. Jørgen Kjærgaard (red.) Vignetter af Povl Reintoft. Aalborg Stiftsavis Forlag 2005.
Udvalg af 41 salmer fra kirkesalmebogen til brug ved skolens morgensang, i hjemmet og i kirkens børnearbejde. (80 s.).

• **Nordjyske Salmer**. Jens Munksgaard (red.) Aalborg stiftsavis forlag 2005.
60 salmer af nordjyske salmedigtere. Bidrag af: Inge Hertz Aarestrup, Henning Toft Bro, Carl Hertz-Jensen, Jørgen Kjærgaard, Lillian Kristensen, Lars Grønbæk Sandfeld. Illustrationer af Peter Bolt Larsen. Kort introduktion af hver af digterne. (136 s.).

• Lisbeth Smedegaard Andersen: **Nu lægger vinden sig i verdens haver - en sonetkrans med litografier af Peter Brandes**. Anis 2005.
Kristelig lyrik. (40 s.).

• Ole Brinth, Helle Christiansen, Henrik Christiansen og Marianne Christiansen: **Højmessen i den danske folkekirke. Liturgisk Håndbog I,** (2. omarbejdede udg.) **Året og Dagen. Liturgisk Håndbog II**. Anis 2005.
Bd. I, som er revideret og udvidet i forhold til 1. udg. (1999), rummer en principiel liturgisk introduktion, et liturgi historisk perspektiv, samt en gennemgang af den seneste danske højmesseordning, dens musik, samt kirkeretlige og praktiske anvisninger. Bd. II omhandler kirkeåret, kirkeårstiderne og deres gudstjenestetekster og musik, og rummer salme- og musikforslag. Tillige bibelhenvisnings- og litteraturregistre i begge bind. (162 + 440 s.).

• **BACH Johannespassion**. Originalteksten med dansk oversættelse. Baggrund og fortolkning af Peter Thyssen. Skriftserien: Bibel & Musik. Det danske Bibelselskabs Forlag, København 2005.
Koncertguide med libretto, baggrund og fortolkning. (93 s.).

• **BACH Matthæuspassion**. Originalteksten med dansk oversættelse. Baggrund og fortolkning af Sven Rune Havsteen. Skriftserien: Bibel & Musik. Det danske Bibelselskabs Forlag, København 2005.
Koncertguide med libretto, baggrund og fortolkning. (150 s.).

• **MOZART Requiem**. Originalteksten med dansk oversættelse. Baggrund og fortolkning af Nils Holger Petersen. Skriftserien: Bibel & Musik. Det danske Bibelselskabs Forlag, København 2005.
Koncertguide med libretto, baggrund og fortolkning. (126 s.).

• **Kirke - Musik - Skole. Jubilæumsskrift. Vestervig Kirkemusikskole 1980-2005**. Jørgen Kjærgaard (red.) Aalborg Stiftsavis Forlag 2005.
Artikler om liturgi, kirkesang og kirkemusik af Erik A Nielsen, Jørgen I Jensen, Peter Balslev-Clausen, Søren Lodberg Hvas, Jørgen Kjærgaard, Ivar Mæland og Inger Johanne Jensen. (87 s.).

• Ivar Mæland og Knud Damgaard Andersen (red.) **Jubilæumsforspil 1980-2005. Salmeforspil og orgelkoraler.** Vestervig Kirkemusikskole 2005.
Indeholder 80 forspil og 7 koraler over de nye salmer i Den Danske Salmebog 2002. (98 s.).

• **Organistbogen. 9. udg.** Eva-Marie Olesen (red.). Dansk Organist og Kantor Samfund, Århus 2005.
Beskrivelse af organist- og kantorstillinger og de tilhørende orgler, uddannelsesbiografier og fortegnelser over Folkekirkens Kirkemusikskoler.

• **Den Danske Salmebog** med noder til salmerne. Det Kgl. Vajsenhus Forlag 2005.
Udgave med enstemmige melodisatser. (900 s.)

• **Før Søndagen I. Tak og ære være Gud.** CD. DR & Det Kgl. Vajsenhus Forlag 2005.
23 salmer til advent, jul, helligtrekonger, faste og påske. Udvalgt og tilrettelagt af Mogens Hansen. CD-en er den første af i alt 5 planlagte udgivelser af især de nye salmer fra DR-TV's program "Før Søndagen".

•Hans Dal (red): **Salmer i sorg og glæde.** Harboe-Dal Musikforlag 2005.
30 salmer med melodier, til dels nye eller nyarrangerede. (40 s.).

• **Hjerte, løft din glædes vinger. Julens sange og salmer.** Unitas Forlag 2005.
Sange og salmer, samt juleevangeliet til brug ved familiens julefest i hjemmet. (40 s.).

• Bruno Rasmussen: **Tiden går – noget om kirkehistorie og salmer.** Unitas Forlag, København 2005.
Studiebog til arbejdet med salmebogens indhold. (96 s.).

• **At stille et spørgsmål. 20 inputs til kirke, skole og stue.** 21 salmer arrangeret for Hasseris Kirkes Kor og Band af Mogens Jensen. Forlaget Melodie 2005.
CD + tekst- og nodehefte (150 s.).

• **Syng Dansk : Det er kanon.** Modersmaal-Selskabet 2005.
Forslag til en dansk sang-kanon på 20 sange og 10 salmer. (48 s.).

• Michael Nielsen: **Sange fra markvejen. Vers i dobbelt mål.** forlaget Aros, København 2005.
Samlingen rummer både sange og salmer med noder og becifringer.

Periodica

Hymnologiske Meddelelser. Udgivet af Salmehistorisk Selskab og Nordisk Institut for Hymnologi -udkom i årene 2000 – 2005 med årgangene 29-34, hver på 4 årlige numre med artikler om og anmeldelser af salmer og salmelitteratur. Redigeret af Peter Balslev-Clausen.

Dansk Kirkesangs Årsskrift. Udgivet af Samfundet Dansk Kirkesang. Artikler om og anmeldelser af salmelitteratur og kirkemusik. Redaktion: Bine Bryndorf, Christian Thodberg og Peter Thyssen.

Grundtvig Studier. Udgivet af Grundtvigselskabet af 8. september 1947. Artikler om Grundtvigs forfatterskab og betydning nationalt og internationalt. Årbog. Redaktion: Jens Holger Schjørring (ansvh.).

Andlig vísuløg í Føroyum upptikin 1902-2002 / Spiritual Songs in the Faroe Islands, melodies recorded 1902-2002

er titlen på en meget omfattende samling af melodier til færøsk åndelig visesang og Kingo-sang, som udkommer på det færøske forlag Stiðin til sommer. Bag den over 600 sider store bog på både færøsk og engelsk står cand. mag. Marianne Clausen, som hermed i noder har kortlagt endnu en genre af den rige færøske folkesangstradition.
Bogens centrale del består af 768 melodivarianter nedskrevet fra lydoptagelser, til 188 tekster, heraf mange fra Kingos salmebog 1699. Desuden indeholder bogen en gennemgang af Færøernes samfundsmæssige og kirkelige/religiøse forhold op gennem tiderne, samt registre over optagelser, sangere og indsamlere af lydoptagelser m.m.
Efter planen skal bogen udkomme i Tórshavn den 28. juni 2006.

Bogen forhandles af Reitzel.

Forfattere

Provst, adj. professor, ph.d. Peter Balslev-Clausen
Ahlmanns Allé 14
DK-2900 Hellerup
pbc@teol.ku.dk

Organist, mag. art., Dr. Peter Weincke
Kathrinevej 27
DK-2900 Hellerup
pweincke@dadlnet.dk

Domprost em., teol. dr. P. O. Nisser
Hunnebergsgatan 10
SE-582 34 Linköping
perolof.nisser@folkbildning.net

Kantor Elisabet Wentz-Janacek
Kyrkogatan 17
SE-222 22 Lund
elisabet.wentzjanacek@telia.com

Sognepræst, cand. theol. Jørgen Kjærgaard
Præstegårdsvej 8
DK-7770 Vestervig
jkj@km.dk

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Lektor, dr. phil. Steffen Arndal, Campusvej 55, 5230 Odense M. Tlf.: (+45) 65 50 32 18. arndal@litcul.sdu.dk

Provst, adj. ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand, Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf.: (+45) 39 62 79 27. pbc@teol.ku.dk

Rektor Eberhard Harbsmeier, Kirke Alle 2, DK-6240 Løgumkloster. Tlf.: (+45) 74 74 55 99. ebh@km.dk

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer, Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf.: (+45) 45 88 48 65. vlu@teol.ku.dk

Sognepræst, cand. theol. Jens Lyster, næstformand, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf.: (+45) 74 47 31 44. jbly@km.dk

Sognepræst cand. theol. Ove Paulsen, redaktør, Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde. Tlf.: (+45) 98 31 84 70. opa@km.dk

Professor em., teol. dr. fil. dr. Sven-Åke Selander, repræsentant for NORDHYMN, V. Häggviksvägen 17, SE-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. +46 40 453577. teol-sas@cassandra.net.lu.se

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (NORDHYMN):

Professor em., teol. dr. & fil. dr. Karl-Johan Hansson, Krubbvägen 1 E 10, FI-652 30 Vasa, Finland. Tlf.: +358 6 321 6421. khansson@abo.fi

Førsteamanuensis, cand. phil. Sigvald Tveit, Postboks 1017, NO-0315 Oslo, Norge. Tlf.: +47 92 04 24 72. sigvald.tveit@imv.uio.no

Professor, dr. theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen, Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf.: (+45) 38 34 99 72. skp@teol.ku.dk

Professor, fil. dr. & teol. dr. Pétur Pétursson, Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavík, Island. Tlf.: +354 562 9009. petp@hi.is

Professor em., teol. dr. fil. dr. Sven-Åke Selander, formand, V. Häggviksvägen 17, SE-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. +46 40 453577. teol-sas@cassandra.net.lu.se

Sekretær: Vagner Lund, Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN, Det teologiske Fakultet, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K. vlu@teol.dk

Redaktørens referencegruppe:

Lektor, dr. phil. Steffen Arndal (litteratur), Campusvej 55, DK-5230 Odense M. Tlf.: (+45) 65 50 32 18. arndal@litcul.sdu.dk

Organist Ole Brinth (musik), Lysestøbervej 7, DK-6070 Christiansfeld. Tlf.: (+45) 74 56 03 73. organist.hhk@mail.dk

Domorganist Birgitte Ebert (musik), Hømvej 4, Høm, DK-6760 Ribe. Tlf.: (+45) 75 42 06 19. beb@km.dk

Rektor Eberhard Harbsmeier (sekretariat), Kirkeallé 2, DK-6240 Løgumkloster. Tlf.: (+45) 74 74 58 81. ebh@km.dk

Sognepræst, cand. theol. Jørgen Kjærgaard (teologi), Præstegårdsvej 8, DK-7770 Vestervig. Tlf.: (+45) 97 94 11 12. jkj@km.dk

Sognepræst, cand. theol. Jens Lyster (teologi), Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf.: (+45) 74 47 31 44. jbly@km.dk

Docent, fil. dr. Inger Selander (litteratur), Runslingan 18 B, SE-224 77 Lund. Tlf.: (+46) 46-151729. inger.selander@litt.lu.se

Nordisk referencegruppe:

MuL, teol. dr. Anna Maria Böckerman-Peitsalo (FI), N. Heikelv. 21 B, FI-027 00 Grankulla. Tlf.:(+358) 41 501 6016. ambockerman@macmail.com

Teol. dr. Anna Jönsson Evertsson (SE), Råstenvägen 8, SE-291 73 Önnestad. Tlf.: (+46) 44-76967. anna.evertsson@hem.utfors.se

Fagkonsulent, koncertorganist David Scott Hamnes (NO), Liturgisk senter, Erkebispegården, NO-7013 Trondheim. Tlf.: (+47) 91 33 30 608. david.scott.hamnes@kirken.no

Professor, teol. dr. Einar Sigurbjörnsson (IS), Nedstaberg 8, IS-111 Reykjavík. (+354) 45 68 211. eisig@hi.is

Professor, dr. Erkki Tuppurainen (FI), Retkeilijäntie 14 C 1, FI-702 00 Kuopio. Tlf.: (+358) 40 529 1370 erkki.tuppurainen@fimnet.fi

HYMNOLOGI

NORDISK TIDSSKRIFT

Nye salmer og salmemelodier

Nr. 1, 35. årgang, marts 2006

Indhold

PETER BALSLEV-CLAUSEN	*Gudsbegrebet i de nye danske salmer*
PETER WEINCKE	*Koralbog 2003. Feed-back på respons?*
P. O. NISSER	*Anders Frostenson, Olov Hartman och Den svenska psalmboken 1986*
ELISABET WENTZ-JANACEK	*Nordiskt koralseminarium nr. 40*
JØRGEN KJÆRGAARD	*Salmelitteratur i Danmark efter årtusindskiftet*

Årsabonnement: 275,-

SALMEHISTORISK SELSKAB

&

NORDISK INSTITUT FOR HYMNOLOGI